

5-12
сыныфлар

УКРАИНА
ТАСИЛЬ ВЕ
ИЛИМ
НАЗИРЛИГИ

КЪЫРЫМТАТАР ВЕ ЧЕТЭЛЬ ЭДЕБИЯТЫ

УМУМТАСИЛЬ
ОКЪУВ ЮРТЛАРЫ
ИЧЮН
ПРОГРАММА

Украина тасиль
ве илим назирлиги
тарафындан
тевсие этильди

Къырымдевокъувпеднешир
2005

ББК 74.268.1 Крымтат
И73

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
(лист № 1/11-6611 від 23.12.2004 р.)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Відповідальний за випуск: *головний спеціаліст Міністерства освіти і науки України Ж.О. Кошкіна*

Програму підготувала: *викладач кафедри теорії і методики філологічної освіти Кримського республіканського інституту післядипломної педагогічної освіти С.М. Акімова*

- И73 ***Интеграция курса боюнджа къырымтатар ве четэль эдебияты. 5—12 сыныфлар. Умумтасиль окъуе юртлары ичюн программа / Тертип этиджи Акімова С.М.*** — Симферополь: Къырым девлет окъув педагогика нешрияты, 2005. — 64 с. — Къырымтатар тилинде.
ISBN 966-354-058-3 **ББК 74.268.1Крымтат**

- И73 ***Інтегрований курс з кримськотатарської та зарубіжної літератури. 5—12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів.*** / Укладач **Акімова С.М.** — Сімферополь: Кримське навчально-педагогічне державне видавництво, 2005. — 64 с. — Кримськотатарською мовою.
ISBN 966-354-058-3 **ББК 74.268.1Крымтат**

ISBN 966-354-058-3

© **Акімова С.М.**, тертип этиджи, 2005
© **Къырымдевокъувпеднешир**, 2005

АНЪЛАТМА ТЕЗКЕРЕСИ

Бедий эдебият санатнын чешитлеринден бири оларак эр кес ичюн эн популяр ве эн аңлайышлыдыр. О, инсанга куванч кетире ве оны маневий джеэттен юкселте. Эн мешур эдебий эсерлернин бедий сёз джеэттен тесир этюв кувети тек образларда акыкътнын чешит тараф ве фаркларыны догъру моделлештиривде дегиль де, айны вакытта маиетиндже инсаниетли олганындадыр. Мектепте эдебият балагъа тек тасиль бермек ичюн дегиль де, оны тербие этмек максадынен де окъутыла. Чюнки сёз санатынын васталарынен Ватанына севги, онын тилине, тарихына, урф-адетлерине ве аьанелерине урьмет тербиелене. Мектеп балаларыны эстетик, маневий джеэттен тербиелевде де тувгъан эдебиятнын эмиети буюктир.

Программа оджаны миллий джеэттен аңлы, рухий джеэттен зенгин, иджадий фаалиетке мейиль берген эм де джемиетке, дюньягъа файда кетиребилген шахсиетнин тербиеленмесине догърулта. Эдебий нумонелер мисалинде метанетли, метин ирадели, эйи къальпли, темиз виджданлы инсанни тербиелемек, инкишаф эттирмели.

Ана тили ве эдебияты оджасы эр бир талебени, онын къабилиетлерини, озь-озюни инкишаф эттиривнин хусусиетлерини, истидатыны омюрге кечирюв ёлларыны огренмек керек.

Тасильни ислях этюв окъувгъа янъыджасына янашмакъны талап эте. Ильмий тедкъикътлар косътергени киби, илериде талебелер джемиетте адаптирленмелери ичюн оларгъа бильгини мустакъиль суретте тапабильмеге огретмек керек. Бунын ичюн талебелерде ашагъыдаки бильгилерни шекиллendirмек керек:

- эсерни окъугъан сонъ мундериджесинде косътерильген меселелерни (проблемлерни) косътеребильмек;
- оларны мустакъиль суретте ве тенкъидий джеэттен талиль этебильмек;
- алынган бильги ве теджрибелерден аятта анги вазиятте файдаланмак мумкюнлигини аңламакъ;
- эсернин метнинен чалышабильмек, фактлар ве бедий деталлерни топляабильмек, оларны талиль этмек, хулясалар чыкъармакъ ве умумийлештирмек;
- сыныфдашларнын котерген меселелерини чезювде коллективнен чалышабильмек;
- мектептен тыш (радио, телевизион, интернет, бедий ве тенкъидий эдебиятны мустакъиль суретте окъув) алынган бильгилерден файдаланабильмек.

Бойле бильгилерни (усталык ёларны) пейда этмек ичюн оджадан диктатор дегиль де, мектепилернин фаалиетини тешкиятландырувда меслеатчы ве ярдымджи олмасы талап олуна.

Эдебиятны огренюв технологиясы айры феннинъ, болюкнинъ, мевзунынъ черчивесинде конкрет окъув материалыны менимсев ёлуны косътере.

Программа материалыны огренюв ишини планлаштырмакъ ичюн окъутув технологиясыны денъиштирмели. Эдебиятны огренгенде янъы окъутув технологияларындан файдаланмалы.

Орта ве уйкен мектепте окъутувнынъ хусусий технологиясыны омюрге кечиререк (онъа даа персоналъ технология дейлер), оджа талебелери башлангыч мектепте насыл бильги алгъанларына ве фенлерара багъларгъа дикъкъат этмели. О, фактлар ве умумийлештирювлер арасындаки озъара рациональ мунасебетлерини тесбит эте, талебелернинъ алгъан бильги, усталыкъ ве алышкъанлыкъларыны окъув фаалиети девамында къуullanувыны козьде тутат. Эдебий материалны менимсев мектеплилернинъ огренюв ве иджадий фаалиетини инкишаф эттире.

Эдебият дерсинде ве мустакъиль иш эснасында талебелернинъ иджадий фаалиетини тешиклятландырув механизмини къуullanмакъ оджа ичюн пек муимдир. Бу алышкъанлыкълар саесинде талебе озъ огренюв фааллигине мустакъиль суретте ёлбашчылыкъ этебиле.

Оджа бу ишнинъ бутюн системини огюнден коръмек керек. Онъа проблемни ачмакъ ичюн эдебий материалны топламакъ; образларнынъ хасиетнамесини япмакъ; муэллифининъ усталыкънен къуullanгъан эдебий деталлерининъ эмиетини мейдангъа чыкъармакъ; къараманнынъ психологик хасиетнамеси узеринде фикир этмек; къараманнынъ табиятыны, вакъиаларны тариф этювде мана астынынъ эмиетини ачмакъ киби иш чешитлери киребиле.

Иджадий шахсиетни инкишаф эттирюв эдебият дерслеринде оджанынъ макъсатларына уйгун кельген окъув джерьяныны моделлештирмеге ярдым эткен методик васталар ве усулларнынъ омюрге кечирильмесини талап эте. Талебелернинъ иджат ве фааллигини иджадий янашув ярдымынен чезебильген, усталыкъ ве алышкъанлыкъларны бир тертипке кетирип, иджадий фаалиет ичюн уйгун шараитлерни яратабильген вазифелер; талебелернинъ мустакъиллик аляметлерини, иджадий фааллигини мейдангъа чыкъаргъан араштырма ве тест вазифелери тешвикъ этелер.

Талебелер арасында иджадий фаалиетнинъ белли бир саасында озюни даима косьтеребильген истидатлы балалар бар. Оджа талебелернинъ озъ къабилиетлерини инкишаф эттирювлеринде ве озъ къуветлерине эмин олувларында оларгъа къолтутмакъ керек.

Эсерлер узеринде алып барылгъан талиль ишлери талебелерге оларнынъ бедий мундериждесини, языджи тарафындан тасвирленген вакъиаларнынъ конкрет-тарихий ве умуминсаний эмиетини олдукъча толу менимсемеге, маневий-эстетик идеалларны шекиллendirмеге, сёз санаты адиселерининъ методик принциплерини огренмеге, онынъ къабул этюв медениет севиесини юксельтмеге ярдым эте. Оджа эр бир эдебий эсерни айры бедий озъгюнлик оларакъ ачыкъламалы.

Курснынъ системлигине окъув материалы къурулышынынъ тарихий-эдебий принципи ярдым эте. Бу принцип мектеплилернинъ яшы ве огренюв къабилиетлерини эсапкъа аларакъ бутюн сыныфларда омюрге кечириле. Программа метн узеринде чалышув (окъув ве талиль этюв), мустакъиль суретте

окув, сыныфтан тыш окув ичюн (базы эсерлер – оджа ве талебелернинь истеклерине коре – махсус айырылган дерслерде музакере этиле) киби эсерлернинь учь чешитини козьде тута.

Бир чокь эсерлерге назарий-эдебий аңламлар бериле. Олардан базы бирлерининь маиетини аңлатмакь ичюн дерснинь белли бир кысымын айырмакь керек. Лякин шу аңламларнынь чокьусын эсерлерни талиль этювнинь мытлакьий компонентлеринден бири тешкиль этмек керек. Бу, оларнынь мундеридже ве шекиль бирлигинде огренильмесини темин эте.

Талебелерни оларнынь мектеби ерлешкен виляетте (районда), шеэрде (койде) эвельде я да шимдики вакьытта яшаган языджыларнынь иджадынен таныштырмакь эм де оларны ватанперверлик рухунда тербиелемек макьсадынен программаларгьа «Тувган диярнынь эдебияты» рубрикасы кирсетильди. Бу дерслерге не кьадар вакьыт айырыладжагыны, олар не вакьыт отькериледжегини оджа озю бельгилей.

Окув саатлары эр бир сыныфта айры болюклер арасында пайлаштырыла. Оджа айры болюк я да мевзугьа айырылган саатларнынь микьдарыны деньштиребиле. Бу, эдебий тасильни омюрге кечирювге иджадий янашмагьа имкян бере.

Оджа сыныфтан тыш окувгьа эм де нуткь инкишафына джеми вакьыттан махсус саатларны айырабиле.

Текрарлав дерси айры мевзул ар огренильген сонь я да эр бир семестрнинь ве окув йылынынь соньунда отькериле. Оджанынь фаалиети талебелер иле ишбирлик, достлукь ве иджадий эмеждашлыкь принциптери эсасында кьурулмалы.

Программалар айны вакьытта такьвим планы олабиле. Четте айырылган сырада (колонка) оджа саатлар микьдарыны эм де дерс олган кунюни яза.

Тюзюн нуткь инкишафы дерслерине, сыныфтан тыш окувгьа ве тувган диярнынь эдебияты дерслерине семестрде (ярым йыллыкь) 2 саатны айырмакь тевсие этемиз.

КЪЫРЫМТАТАР ВЕ ЧЕТЭЛЬ ЭДЕБИЯТЫНДАН ТАЛЕБЕЛЕРНИНЬ ОКЪУВ ИРИШМЕЛЕРИНЕ КЪЫЙМЕТ КЕСЮВ ШАРТЛАРЫ

5—12-нджи сыныфлар

Мектепте эдебият окьутувынынь эсас макьсады — эдебий тасиль бермек, талебелернинь гуманитар медениетлери ве иджадий кьабилиетлерини инкишаф эттирмек, дюньябакьыш ве джерьянларыны бельгилемек, эдебий эсерлернен мустакиль суретте таныш олмакь ве оларнынь маневий-эстетик кьыйметини терен аңламакьтыр.

Эдебият окьутувынынь эсас объекти бедий эсердир. Онынь мундериджеси, эстетик мизаджы, рухий-ахлякь маиети эдебият дерслерине тешкилий ве усулий шартлар, талаплар кьоя.

Эдебият дерслеринде дикькьатнынь меркезинде бедий эсерни талиль ве тефсир этюв тура. Лякин оджа мумкюн олгьаны кьадар эдебий джерьяннынь

(эдебий мектеплер, джерьянлар, миллий эдебиатлар арасындаки багъ) ве медений-тарихий тераккъиятнынъ хусусиетлерине эмиет бермели. Оджа талебелернинъ эсас ве ярдымджы бильгилерини бельгилеп, уйгъун усуллар вастасы иле башкъа санатлардаки адиселернен тенъештирип, талебелернинъ эдебий-назарий бильгилерини зарур севиiede темин этмеси шарт.

Айны вакъытта дерсте чешит контекстлер, эдебий-назарий аныламлар ве компаратив багъларнен таныш олув оджанынъ ишинде эсас ер тутмай, ялынъыз эсернинъ озъюнлигини ве этик джеэттен эмиетини ачыкълавда къошма вастадыр. Талебелернинъ рухий дюньясыны зенгинлештирмек макъсадынен эдебиат назариеси ве метиннинъ концепциясыны талиль этювге устюнлик бериле.

Окъутув-тербие эснасында талебелерни мустакъиль ве фааль шахсиет оларакъ осьтюрювине устюнлик бериле. Эр бир талебеге онынъ фердий, шахсиет хасиетлерини козьде тутаракъ янашмалы. Бедий эдебиат, сёз санаты оларакъ, оджалыкъ меарети иле бирликте кучлю тербие вастасыдыр.

Эдебиат дерслеринде окъувнынъ ве талебелернинъ бильгилерине къыймет кесювнинъ эсас шекили диалог (субет) ола, бойле иш окъув фаалиетининъ бутюн басамакъларында алып барыла. Бу ишке оджа талебелерни джелъп этер экен, олар озъ фикирлерини, къыймет кесювлерини беян этип, нетидже чыкъармагъа огренелер.

Окъутув эснасында талебелернинъ окъув иришмелерине къыймет кесиле, оларнынъ бильги севиеси айдынлатыла, яни бильгилери ве алышкъанлыкълары баалана. Бойле баалав эр бир талебе программада теvсие этильген эсерлерни окъумасы, оларнынъ мундериджесини бильмеси шарт. Оджа программада бельгиленген агъзавий ве язма ишлерни незарет этмеси керек. Талебенинъ разылыгынен мевзу бааларыны, топланылгъан бааларгъа эсасланып къоймагъа мумкюн.

Программада бельгиленген эсерлерни эзберден билив ве оларны ифаделли окъув 12 баллнен баалана.

Эр бир окъув фенининъ эсас къурулуш бирлеми окъув программасында бельгиленген мевзу сайыла.

Мевзу баалавнынъ баллыны къойгъанда, эр бир мевзунынъ менимсеви козьде тутула.

Талебелернинъ бильгилерини мевзу боюнджа баалав эсас шартлардан биридик ве онынъ нетиджелери журналда махсус сырада (Мевзу боюнджа...) языла.

Эксерий эдебий эсерлерни огренмек ичюн аз саат айырылгъаны себебинден, эдебиат окъутув эснасында мевзу аттестациясыны белли бир блокларгъа (блоклерге) болип кечирмек уйгъундыр.

Эгер де мевзуны огренув семестр девамында базы бир себеплерден долайы сонъуна къадар алып барылмаса, бу мевзу боюнджа аттестация экинджи семестрге кечириле. Эгер талебе бир де-бир танылабиледжек себеплерден айры мевзу боюнджа аттестацияны кечалмаса, онынъ риджасына бинаэн, аттестацияны башкъа вакъыткъа кечирмек мумкюн, лякин муддети бир афтадан зияде олмамалы.

Талелернинъ оъув иришмелерине догъру кыймет кесюв макъсадынен мектеп амелиятына 12 баллы къадран тедбикъ этильди.

БААЛАВ ШАРТЛАРЫ

Окъув ириш-мелерининъ севиеси	Бал-лар	Талелернинъ оъув иришмелерине кыймет кесюв шартлары
Башлангъыч	1	Талебе айры адисеге эсасланyp, мевзу акъкъында малюмат бере.
	2	Талебе оъув материалыны анълай ве озъ сёзлеринен онынъ бир кысымыны айтабиле.
	3	Талебе оъув материалыны анълай ве оджанынъ ярдымынен суальге кыскъа джевап бере.
Орта	4	Талевенинъ эсер мундериджеси акъкъында бильгилери бар, оджанынъ ярдымынен онынъ парчасыны икяе эте ве эсас сюжет элементлерини бельгилей.
	5	Талебе эсернинъ мундериджесини биле, онынъ айры кысымыны беян эте ве оджанынъ ярдымынен метинден мисаллер кетире.
	6	Талебе эсернинъ мундериджесини биле, онынъ эксеритини тасвирлеп ола ве оджанынъ ярдымынен эсас левхаларны бельгилей.
Етерли	7	Талебе материалны биле, оджа бельгилеген тертип боюнджа эсерни талиль этюв алышкъанлыкъларына малик, метнден мисаллерни тапабиле.
	8	Талебе материалны биле, оджанынъ реберлигинде метинни талиль этип ола, расткельген хаталарны тюзете, озъ фикирлерини тасдыкъламакъ ичюн уйгъун исбатларны сечип ала.
	9	Талебе материалны биле, эдебий эсерни талиль этюв алышкъанлыкълары бар, айры эдебий адиселерге кыймет кесе, озъ фикирлерини исбатламакъ ичюн уйгъун делиллерни сечип ала.
Юксек	10	Талебе материалны биле, эдебий эсерни талиль этюв алышкъанлыкъларына малик, менимсеген бильгилерини тертипке къоя, япылгъан хаталарны тапа ве тюзете.
	11	Талебе материалны биле, эдебий эсерни талиль этюв алышкъанлыкъларына малик, озъ фикирлерини беян этебиле, эдебий адиселерге мустакъиль суретте кыймет кесе.
	12	Талебе материалны сербест биле, эдебий эсерни талиль эте, оъув программасында бельгиленген чешит-тюрлю вазифелерни озъюн шекильде аль этебиле.

Мевзу боюнджа баалар ичюн журналда махсус эки сыра айырыла — бириси биринджи баа, экинджиси — текрар соравда кююлган баа. Талелелер балларыны юкселътмек истеселер олар мевзу боюнджа текрар джевап беребилелер. Эдебияттан дефтер тутув ичюн семестрде бир дефа баа кююла.

Екюнлев баалары семестр ве окъув йылынынъ сонъунда кююла. Екюнлев баллары семестр боюнджа мевзу бааларына эсасланып чыкъарыла.

Семестр баллары талеле мевзу боюнджа бутюн планлаштырылган аттестацияларны кечкен алда кююла ве бунъа коре йыл ичюн екюнлев баллары да чыкъарыла.

9-нджы ве 11-нджы сонъра исе 12-нджы сыныфларда девлет екюнлев аттестациясы кечириле, онынъ макъсады талелелернинъ тасиль севиесининъ девлет стандартларына уйгунлыгыны тешкермектир.

Талелелернинъ окъув иришмелерини екюнлев ве баалав усулларына бугунъки басамакъта янъы бир мейиль бериле — талелелернинъ окъувгъа авеслигини арттырмакъ, оларнынъ бильги севиелерини юкселътювине тешвикъ этмек.

5 сыныф

Афтада 2 с.

Бедий эсерлер окъуына 55 с.

Сыныфтан тыш окъуу дерслерине 4 с.

Нутукъ инкишафы дерслерине 8 с.

Резерв 1 с.

Дерсинъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окъуу материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
	1	1 с.	Китап инсаннынъ ая-тында Бедий эдебият акъ-кында башлангыч бильгилер.	Талеле: Инсаннынъ аятында окъувнынъ ролю, севибли китаплар ве оларнынъ муэллифлери акъкында икяе эте.
Халкъ агъыз яратыджылыгъындан				
	2	1 с.	Халкъ йырлары. Халкъ йырларында эмекарларнынъ руху, ички дуйгулары, ин-саниетлигининъ акс олы-нувы. Бу йырларнынъ тиль ифаделиги. Чешит мерасимлерде иджра этильген йырлар. «Бозторгъай», «Сычан», «Къалайлы къазан».	Талеле: Халкъ йырларында мил-летимизнинъ урф адетлерини акс олунувыны исбат эте; халкъ йыр-ларынынъ классификациясыны эте биле; сой-сопнынъ агъзындан бир къач йыр язып келе; гонъюльден бир къач йыр эзберлей.
	3	1 с.	Бешик йырлары. Ананынъ баласына ол-гъан олъчюсиз севгиси, истек ве арзулары беди-ий шекильде айдынлаты-лувы.	Талеле: Бешик йырларынынъ хусу-сиетлерини тапа ве исбат эте. Бешик йырларындан ананынъ ички дуйгу-ларыны, онынъ арзу-ниетлерини, ис-теклерини ифаде эткен сатырларны тапып озъ сёзлеринен исбат эте.
	4	2 с.	Саювлар ве тезай-тымлар. Аталар сёзле-ри ве айтымлар. Тапмаджалар. Бу жанрларнынъ тиль зенгинлиги. Къырымтатар халкъынынъ акъылынынъ, зеинининъ, азырджевап-лыгъынынъ беян этилюви.	Талеле: Саювларнынъ, аталар сёзлерининъ, айтымларнынъ, тап-маджаларнынъ файдасыны аныкъ-лай ве исбатлай. Оларны аятта къуллана.

Дерснинь кечирилген куню	№	Саат-лар	Окьюв материалынынь теркиби	Талелелернинь умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынь талаплары
	5	3 с.	Халкъ-урф адетлери ве халкъ байрамлары. Миллий урф-адетлернинь тербиевий эмиети.	Талелелер: Урф-адетлеримизнинь миллий чизгилерини аныклай, оларнынь чешитлерини бельгилей. Миллий байрамлар акъкъында икяе эте.
	6	2 с.	<i>Халкъ масаллары.</i> Масалларнынь классификациясы, оларнынь эсас чизгиси — яхшылыкъ яманлыкъны енъе. Халкъ масалы, масалларнынь айры чешити. Мевзунынь кенълиги. «Акъыллы кирпичинен айнеджи тильки» .	Талелелер: Халкъ масалы бу не? Оларнынь чешитлерини айта биле. Яхшылыкъ ве яманлыкъны, инсаннынь менфий ве мусбет чизгилерини айырып метинге эсасланьп исбат эте биле. Ифадели окъуй, уйдурмаларны акъикъаттан айыра биле. Масалнынь сюжетини аныклай, кысымларгъа боле, оларгъа серлева къоя, план тизе. Ким гъалип чыкъа ве не ичюн? деген суальге джевап бере.
	7	2 с.	<i>Дюнъя халкъларынынь масаллары.</i> «Не ичюн къартларгъа урьмет» (булгъар халкъ масалы). Масалнынь тербиевий манасы, кырымтатар халкъ масалларынен тенъ ери. Э.Н. Мантыкъий ургъу акъкъында.	Талелелер: Масалны дикъкъат иле окъуй, сюжетини ве баш къараманларыны бельгилей. Къарт озъ огълуну насыл тербиелегенини анълата. Метинде къартны ифаделеген, онынь аркетлерине кыймет кескен парчаны тапып окъуй. Масалнынь серлевасыны анълата. Э.Н. Мантыкъий ургъу акъкъында анълатманы тарифлей.
Эдебий масал				
	8	2 с.	Эюп Дерменджи. «Айнеджи тилькининь олюми». Муэллиф тарафындан анъаневий масал сюжетининь ишлетильмеси. Э.Н. Эдебий масал акъкъында анълатма.	Талелелер: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Масалны ифадели окъуй. Масалнынь терен манасыны ве онынь адеттен тыш чезилимини анълата. Тилькининь характеристикасыны бере ве инсан чизгилеринен тенъештире. Не ичюн муэллиф бу вакъианы масал шеклинде бере? деген суальге джевап бере. Масалнынь мевзусыны, гъасини ве ком-

Дерсинъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окьув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
				позициясыны беян эте. Масалнынъ лексикасына, шиирнинъ фонетикасына, синтактик конструкцияларына, къафиеине ве бедий образларына дикъкъат эте. Э.Н. Эдебий масал акъкъында алгъан билъгилерини анылата биле.
	9	5 с.	Ханс Кристиан Андерсен. «Къар къыраличеси». Аятта ве дуйгъуларда ферасет ве менликтен устюн чыкъкъан федакяр ве садыйкъ севги иле достлукъ киби чизгилерининъ гъалемиси.	Талелбе: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Дикъкъат иле окъуй. Масалда акъкъаттан уйдурманы айыра. Къараманларнынъ сымаларыны яраткъанда муэллифнинъ мунасебетини беян эте. Баш къараманларнынъ сымаларыны икяе эткен сатырларны метинден тапа. Масалнынъ тизилиш хусусиетлерини белъгилей. Къыясларны тапа, айры парчаларда мантикый ургъуларнынъ ерини аныкълай. Масалгъа озь мунасебетини беян эте.
Къырымтатар эдебияты тарихындан				
	10	1 с.	Усеин Шамиль Тохтаргъазы. «О недир?». Шиир — тасильге гимн.	Талелбе: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Шиирни тюшюнджели ве ифадели окъуй. Насыл сатырлар сени зияде эеджанландырды? деген суальге джевап бере ве бу сатырларгъа эмиет эте. Шиирнинъ мевзусыны, гъае, композициясыны беян эте. Шиирнинъ манасыны, дуйгъуларны акс эткен сёзлерни айыра.
	11	2 с.	Номан Челебиджихан. «Къарылгъачлар дуасы». Осьмюрнинъ окъувгъа, билъги алуvgъа ынтылувлары акъкъында икяе. Онынъ мектеп къапатылувы мунасебетинен багълы олгъан	Талелбе: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Окъуй, эсернинъ мевзусыны ве гъаесини белъгилей. Къысымларгъа серлева къоя. Агъзавий икяе этюв ичюн план тизе. Окъулгъан метинде икяе этильген вакъиаларнынъ арасында вакъыт, мана ве акъибет багъны анылата.

Дерснинъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
			терен ички дуйгуларынынъ далгъаланувы.	Окъулгъан эсерге озъ дуйгуларыны ифаде эте. Тафсилятлы агъзавий айтувны азырлай.
	12	2 с.	Мемет Нузет. «Ана иле бала арасында...». Ана иле бала арасындаки субет, психологик багъве оларнынъ бири-бирине мунасебетининъ джиддий ве индже акс олынувы. «Озен». Табиаткъа севги ашлав, этрафтаки аятнен инсаннынъ багъы ве табиатнынъ гузеллиги, онынъ аджайип левхаларынынъ акс олынувы. Э.Н. Токътав (пауза), ритм ве къафие акъкъында анълавлар.	Талеле: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Эсерни ифадели окъуй. Этрафында олгъан шейлерге мукъайтлыкънен, виджданлыкънен бакъув. Намус киби табиат чизгилерини тербиелевге багъышлангъаныны, эсерге эсасланып исбат эте. Талеле: Шиирде джанландырув ве метафораларны тапа. Шиирнинъ эсас мевзусыны аныкълай, шиирни толу талиль эте. Шиирни эзберлей. Шиирнинъ пауза, ритм, къафие акъкъында анълатмаларны биле.
	13	4 с.	Абляким Ильмий. «Къуртчу Бекирчик». Меракълы ве ишкир огъланчыкъ акъкъында икяе. Бекирнинъ балкъуртларнынъ яшайышына, балкъуртчылыкънынъ инджеликлерине мерагъы. Э.Н. Эдебий къараман акъкъында анълатма.	Талеле: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Эсерни ифадели окъуй. Насыл сатырлар дуйгуларынынъ сеслендирди? деген суальге джевап бере. Мана ве дуйгу вазифесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерни айыра. Къараман акъкъында агъзавий икяе азырлай. Окъулгъан эсерге озъ теэсуратларыны билъдире. Агъзавий икяе этювни азырлай. Эдебий къараман акъкъында анълатманы айта биле.
	14	2 с.	Мамут Дибакъъ. «Балкъуртчыкъ». Саран адамнынъ элине тюшкен бакъуртларнынъ алынынъ тасвири. Бал-	Талеле: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Дикъкъатнен эсерни окъуй. Гонъюлинде мусбет ве менфий дуйгуларны айындыргъан сатырларгъа дикъкъат эте.

Дерсинъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
			къуртчы — Амет эмдженинъ балкъуртларгъа ве табияткъа нисбетен севгиси, мусбет арекетлери.	Мана ве дуйгъу вазифесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерини айыра. Къараман акъкъында агъзавий икяе азырлай. Окъулгъан эсерге нисбетен озъ фикирлерини ифаделей. Агъзавий икяени беян эте.
Джиан эдебиятындан				
	15	2 с.	Рудольф Эрик Распе. «Барон Мюнхгаузеннинъ сергузештлери». Распе немсе яzydжысы. Эфсаневий къараман барон Мюнхгаузеннинъ аятындан алынган меракълы ве шакъалы вакъиалар.	Талебе: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Икяелерни ифаделей окъуй. Фантастик элементлерни козьде тутып оларгъа аит интонациянен бегенген вакъианы озъ сёзлеринен икяе эте. Не ичюн окъуйджылар Мюнхгаузенге онынъ ольчюсиз макътанчакълыгыны афу этелер? деген суальге джевап берелер. Окъулгъан эсер акъкъында кыймет кесе ве теэссурутларынен язма шекильде пайлаша.
	16	4 с.	Марк Твен. «Том Сойернинъ сергузештлери». Шеэрнинъ яшайшы ве достларнынъ сергузештлери. Осьмюрлеринъ джесюрлиги, киргинлиги, этрафтаки алемни меракълы этмеси акъкъында икяелер.	Талебе: Муэллиф ве онынъ китаплары акъкъында малюмат бере. Дикъкъат иле окъуй. Эсернинъ баш къараманларыны айыра, сюжет ве композициясынынъ хусусиетлерини айыра. Том иле Гек, Бекки Тетчер ве Томнынъ достлугъы; Томнынъ хаяллары ве ниетлери ифаде олунган левхаларны тапа. Томнынъ табият чизгилерини, онынъ достларынен мунасебетини ифаде эте ве метиннинъ сатырларынен исбатлай; бир де бир парчанынъ тафсильатлы агъзавий икяе этювни азырлай.
	17	4 с.	Астрид Линдгрен. «Калле Блюмквистинъ сергузештлери». Земаневий детектив (изкъувар).	Талебе: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Эсерни ифаделей окъуй, онынъ мевзу ве эсас фикирини бельгилей, там маналы парчаларгъа болип, серлевалар къоя.

Дерснине кечирилген куню	№	Саат-лар	Окьюв материалынын теркиби	Талелернин умумтасиль севиелерине девлет стандартларнын талаплары
			Авескяр-изкювар огьланчыкнын адиселери. Балалар арасында олган достлук, кяршылыклы мунасебетлери. Яз татилинде шень эгленджерлер.	Иш аркетлери ве тербиясына эсасланып баш кьарамангьа кыймет кесе. Калле ве онын достларыны озюнин яшдашларынен кыйас эте. Тафсилятлы агъзавий айтувны азырлай.
XX асыр кырымтатар эдебиятындан				
	18	2 с.	Эшреф Шемьи-заде. «Кыш келе». Табиатнын кыш манзарасынын акс олынувы. «Гедже». Гедженин тылсымлы левхасы. Джанландырувнын устаклык иле ишлетилмеси. «Акшам денъиз ялысында». Акшам муэллифнин дуйгу ве эеджанланганынын акс олынувы. Метафоранын усталыкнен кьуланмасы. Э.Н. Джанландырув ве метафора акькында анылатма.	Талеле: Муэллиф акькында малюмат бере. Шиирни дикъкьат ве тюшюнджели окьуй. Шиирнин язылувына шаирнин аятында насыл вакъиалар, аллар себеп олганыны анылата. Тиль ифаделигини, табиатнын тасвиринде олган тамлыкны белгилей. Джанландырув, метафора, кыясларны тапа ве оларнын шиирдеки ролюни исбатлай. Шиирлерден бирини эзберлей. Джанландырув ве метафораларны айыра ве анылатмаларны биле.
	19	3 с.	Юсуф Болат. «Туфанда кьалган кьой сюрюси». Рессам А. Айвазовскийнин усталыгы, истидаты, мераметлиги, алидженаплыгы акькында ривает. Языджи тарафындан фольклор эсеринден усталыкнен файдаланув.	Талеле: Муэллиф акькында малюмат бере. Дикъкьат иле окьуй. Эсас фикирни ве мевзуны белгилей. Метинни там маналы левхаларгьа боле ве серлева кьоя. Асан ве Аванеснин табиат чизгилерини ифаделеген левхаларны метинден тапа. Аванеснин аркетлерини анылата. Тафсилятлы агъзавий айта. Адисеге озюнин мунасибетини ресимде акс эте.

Дерсинъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окьув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
			Э.Н. Пейзаж акъкъында анылатма.	Пейзаж акъкъында анылатманы биле.
	20	2 с.	Джеддет Аметов. «Джедвельге кююлмагъан дерс». Дженк ве фашизм бутюн халкъларгъа яныкъ кетиргенини анылаткъан ве балаларны немсе сыныфдашларына нисбетен объектив ве яхшылыкъ мунасебетлерни тербиелеген оджа акъкъында икяе.	Талебе: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Дикъкъат иле окъуй. Эсернинъ эсас фикирини ве мевзусыны бельгилей. Къысыларгъа серлева къоя. Агъзавий икяенинъ планыны тизе. Талелелернинъ кыяфетини тасвирлеген парчаларны тапа. Гонълюнде мусбет ве менфий дуйгъуларны айындыргъан сатырларгъа дикъкъат эте. Мана ве дуйгъу вазифесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерини айыра. Окъулгъан эсерге озь теэссураатларыны ифаде эте. Тафсилатлы агъзавий икяе этювни азырлай.
	21	1 с.	Риза Фазыл, Лютфие Софу. «Аметханнынъ йылдызы». Аметханнынъ балалыгъы акъкъында весикъалы повесттен парча.	Талебе: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Повесттен парчаны ифадели окъуй. Онынъ тарихий эсасыны бельгилей. Эсернинъ баш къараманы акъкъында тарихий справка бере. Дерсликте берильген суаллерге джевап бере. Метинни парчаларгъа боле, оларгъа серлева къоя ве план тизе. Агъзавий икяе эте.
Земаневий къырымтатар эдебиятындан				
	22	2 с.	Ибраим Паши. «Фындыкъ джыйгъанда». Достлукъ киргинлик, джесаретлик, зекаветлик акъкъында икяе.	Талебе: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Икяени ифадели ве роллерге болип окъуй. Эсерни эсас мевзу ве гъаесини бельгилей, дерсликтеки суаллерге джевап бере, аталар сёзлери ве айтымлардан икяенинъ мевзусына келишкен мисаллер кетире биле. Икяени тафсилатлы озь сёзлеринен беян эте.

Дерснийъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
	23	3 с.	Эмиль Амит. «Чанта». Осьмюрнинъ табият чизгилерининъ тикленюви. Онынъ дюньябакъышларынынъ тизилювине анасынынъ икметли насиятлары ве бильги алмагъа ынтылган татасынынъ нумюнелери. «Анамнынъ умюти». Кой оджапчесининъ фаджиалы такъдири — джиан дженкининъ нетиджеси. Оксюз къалган огъланчыкынынъ ички дуйгуларынынъ ифаделенюви. Э.Н. Икяе акъкъында анълатма.	Талеле: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Икяени окъуй. Не ичюн икяе «Чанта» деп адландырылган? Онынъ баш къараманлары ким? Икяенинъ эсас мевзусы ве гъаеси? деген суаллерге джевап бере. Ресимге аит левханы тапа. Дерсликте теклиф этильген суаллерге джевап бере. Эсерни къыскаартып икяе эте. Талеле: Икяеден парчаны ифадели окъуй. Баш къараманларны айыра эсернинъ эсас мевзусыны биле. Огъланчыкынынъ къуванч ве эеджанлыкъ киби дуйгуларыны тасвирлеген парчаларны тапып ифадели окъуй. Икяени метинге якъын озъ сёзлеринен айта биле. Икяе акъкъында анълатманы биле.
	24	2 с.	Эрвин Умеров. «Омюрде ильки кере». Достлукъ, урьмет, яхшы мунасебет киби табият чизгилерни ашлаган, Энвернинъ табиятынынъ денъишювини тасвирлеген эсер.	Талеле: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Икяенинъ мевзусыны биле. Эсерни ифадели окъуй, парчаларгъа серлева къоя, план тизе, эсерге озъ мунасебетини тасвирлей. Метинге якъын агъзавий икяе эте.

СЫНЫФТАН ТЫШ ОҚУВ

1. Къырымтатар халкъ масалы — «Къуш тилинден анълагъан бала».
2. Арап масалы («Бинъ ве бир гедже» масалларындан парча) — «Денъиз-джи Синдбад».
3. *Джафер Гъафар*. «Асанчыкынынъ кунълеринден».
4. *Айдер Осман*. «Балалар эви янында».
5. *Марк Твен*. «Гекильбери Финнинъ сергузештлери».

6 сыныф

Афтада 2 с.

Бедий эсерлер окъуына 55 с.

Сыныфтан тыш окъув дерслерине 4 с.

Нутук инкишафы дерслерине 8 с.

Резерв 1 с.

Дерсинъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
	1	1 с.	Кириш. Аятны бедий шекильде акс эткен — эдебияттыр. Ифадели окъув бедий эдебиятнен таныш олувынынъ шекили.	Талеле: Аятнен таныш олув васталарындан бири — бедий эдебияттыр. Ифадели окъув эдебиятнен къонушув ве онынънен терендже таныш олувынынъ шекили олганы акъкъында икяе эте.
Халкъ агъыз яратыджылыгъындан				
	2	2 с.	Ахмет ахайнынъ лятифелери. Халкъ чизгилерини, онынъ табиятыны тоглап акс эттирген образ — Ахмет ахайнынъ образы.	Талеле: Ахмет ахай лятифелерининъ хусусиетлерини бельгилей. Шакъаларнынъ эсас фикирлерини бильдирген сёз ве ибарелерни бельгилей. Лексиканынъ хусусиетлерини айыра биле.
	3	2 с.	Халкъ масаллары. «Эйликке кемлик япма». Масалда реаль омюрнинъ акс олынувы, халкъ идеалы ве адетлерининъ аль олынувы, бахт ве яхшылыкъ акъкъында анылатувларнынъ ифаде этилюви. Масалда халкъ урф-адетлерининъ акс олынувы. Э.Н. Аллигория акъкъында анылатма.	Талеле: Халкъ масалы ибаресини анылата биле. Дикъкъат иле окъуй. Масал насыл башланганына ве биткенине эмиет айыра, масалнынъ серлевасыны тасдыкълагъан парчаны тапып ифадели окъуй. Къараманларнынъ характеристикасыны аныкълагъан сёз ве сёз ибарелерини тапа. Не ичюн масалнынъ серлевасы аталар сёзлеринден къоюлгъан? деген суальге джевап бере ве исбатлай. Э.Н. Аллигория акъкъында анылатманы тасвирлей.
Джиан эдебиятынынъ тарихындан				
	4	2 с.	Къадимий Юнанистан эфсанелери.	Талеле: Къадимий Юнанистан акъкъында, эфсанелери акъкъында лаф юрьсете. Эфсанени ифадели

Дерснийъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севилелерине девлет стандартларнынъ талаплары
			«Деметра ве Персефона». Махсулат ве экинджилик танъри акъкъында эфсане. Э.Н. Эфсане акъкъында анылатма.	окъуй. Насыл чизгилеринен Деметра аддий къадынлардан фаркълана? деген суальге джевап бере. Деметранынъ аналыкъ чизгилерини тасдыкълагъан сатырларны тапып окъуй. Эфсанеге озъ теэссуратларыны ресим вастасынен косътере.
	5	3 с.	Гомер. «Одисея». Троядан Итакагъа къайткъанда, Одисейнинъ чешит белларгъа огърагъанынынъ тасвири.	Талеле: Эсерни ифадели ве дикъкъат иле окъуй. Сюжет ве композициясыны айта биле. Мана ве дуйгъу вазифесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерини айыра. Эр бир парчанынъ мундериждесини тафсилатлы (метинге эсасланyp) икяе эте. Къараманнынъ фикир ве дуйгъуларыны анылата. Эсердеки, къыясларны тапып, оларнынъ эмиетини тарифлей.
	6	2 с.	Эзоп. «Тильки ве юзюм». Э.Н. Басня (къысса) — уйдурманынъ анылатмасы.	Талеле: Языджы акъкъында къыска малюмат бере. Эсерни дикъкъат иле окъуй. Эзоп озъ къысселеринде уйдурмаларында нелер ве кимлер устюнден кульгенини тасвирлей, неге чагъыргъаныны белгилей, джевапларыны метиндеки сатырларнен исбатлай. Къысса (басня) — уйдурманынъ анылатмасыны сербест тасвирлей.
Къырымтатар эдебиятынынъ тарихындан				
	7	1 с.	Ашыкъ Умер. «Бааръ кельди, гуль ачылды...». Бааръде орталыкъ чечек ачкъанынынъ, этраф-таки аджайип табият манзарасынынъ акс олынувы.	Талеле: Языджы акъкъында къыска малюмат бере. Шиирни ифадели окъуй, анылашылмагъан сёзлерни айыра ве тарифлей. Шиирнинъ лексика ве фонетикасына эм де синтактик конструкцияларына эмиет бере, аныламагъа тырыша. Дерсликте теклиф этильген суаллерге джевап бере. Шиирни эзберлей.

Дерсинь кечирильген куню	№	Саат-лар	Окьюв материалынын теркиби	Талебелернин умултасиль севиелерине девлет стандартларнын талаплары
	8	2 с.	Номан Челебиджихан. «Ант эткенмен». Муэллифинин Ватанына садькылыгы, бахт ве азатлык ичюн куреште халкына ярдым этмеге азыр олганы. Э.Н. Кыяс аккында анылатма.	Талебе: Языджи аккында кыискъа малюмат бере. Шиирни ифадели окъуй, онын эсас мевзу ве гъаесини бельгилей, лексикасына диккътат эте. Мана ве дуйгъу вазифесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерини айыра. Шиирни эзберден биле. Кыяс аккында анылатманы биле.
	9	2 с.	Якъуб Шакир Али. «Ватан». Шиирде Ватанына садькылык ве севги дуйгулары, онын огюнде борджу ве гурурунын тасвирленюви. «Баарь». Баарь мевсиминин тасвири. Бахтлы келеджекке ишанч. Э.Н. Шиир ве несир аккында.	Талебе: Языджи аккында кыискъа малюмат бере. Шиирни ифадели окъуй. Онын эсас мевзу ве гъаесини бельгилей. Мана ве дуйгъу вазифесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерини айыра. Эсернин макъамыны (тон) аныклай. Дерсликте теклиф этильген суаллерге джевап бере. Шиирини ве несир эсер аккында толу малюмат бере.
	10	2 с.	Бекир Чобан-заде. «Догъдым бир эвде». Тувгъан эв ве агъыр балалык чагыны хатырлав. Э.Н. Эпитет аккында анылатма.	Талебе: Языджи аккында кыискъа малюмат бере. Диккътат иле шиирни ифадели окъуй. Шиирнин язылувына шаирнин аятындаки насыл вакъиалар, аллар себеп олганыны, анылата. Бекир Чобан-заденин шиирини шекильде яраткъан эсеринин ресимини хаялда ярата. Эсерден там маналы левхаларны сече ве тасвирий васталарны анылата. Шиирге иллюстрация сыза. Эпитетнин анылатмасыны тасвирлей.

Дерснинъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелернинъ умумтасиль севилерине девлет стандартларнынъ талаплары
	11	3 с.	Абибулла Одабаш. «Унутмайджакъ». Оксюз кызычыкъ Эсманынъ фаджиалы такъдир, онынъ къараманлыгы ве ирадеси акъкъында икяе. Бахтсызларгъа мерамет ве шефкат догъурган эсер.	Талебе: Языджы акъкъында кыыскъа малюмат бере. Эсерни ифадели окъуй, парчаларгъа боле ве серлева къоя. Тафсилатлы агъзавий икяе этмек ичюн план азырлай. Эсерден иллюстрациягъа аит парчаны тапа. Икяенинъ баш къараманлары — Эсма ве Исмаилнинъ характеристикасыны азырлай ве ифаде эте. Метинге эссланып эсерни озъ сёзлеринен икяе эте.
Дженктен эвель кырымтатар эдебиятындан				
	12	2 с.	Ыргъат Къадыр. «Ыргъатнынъ хатиреси». Шаирнинъ агъыр ве ачлыкъ чеккен балалыгы, шорбаджынынъ къабалыгы, мераметсизлиги акъкъында хатырлавлары. «Анам». Анагъа севги онынъ чыдамлыгы, рухий къаттылыгына тиз чёкюв.	Талебе: Языджы акъкъында кыыскъа малюмат бере. Шиирни сербест ифадели окъуй. Ачлыкъ чеккен балалыгы, байнынъ мераметсизлиги ве къабалыгы тасвирленген левхаларны сес чыкъарып окъуй. Хаялында шаир яраткъан левхаларны козь огюне кетире ве тарифлей. Шиирде яшайышы тасвирленген инсаннынъ характеристикасыны тизе. «Ана» мевзусына инша-эссе яза.
	13	3 с.	Эннан Алимов. «Къумру къанат керди». Балаларнынъ достлугы акъкъында икяе. Оларнынъ дуйгъуларынынъ темизлиги ве самимийлиги. Табиатнен джанлы багъ.	Талебе: Языджы акъкъында кыыскъа малюмат бере. Икяени ифадели окъуй, эр бир кыысмына серлева къоя. Эсернинъ сюжет, композициясыны, образлар системасыны бельгилей. Меракълы левхаларны сече ве оларнынъ эсердеки эмиетини аңлата. Қараманларнынъ образларыны догъру тасвирлей. Эсерде баш ве экинджи дередже вакъияларны айыра биле. Тафсилатлы икяе эте.

Дерсинь кечирилген куню	№	Саат-лар	Окьув материалынын теркиби	Талелелернин умултасиль севиелерине девлет стандартларнын талаплары
	14	2 с.	Абляй Шамиль Чон-гъарлы. «Далгъа». Денъиздеки афатнынъ аджайип левхасы. Денъ-изнинъ ифаделенювинде языджынынъ усталыгы. Э.Н. Джанландырув.	Талебе: Языджы акъкъында кыскъа малюмат бере. Окъуй. Языджы шиирде тасвирлеген ман-зараны хаялына кетире ве агъзавий ифаде эте. Метинде тасвирий, ифа-дели васталарыны тапа ве метин-де оларнынъ вазифесини анълата. Икяени ифадели окъуй. Джанландырувнынъ анълатмасы-ны биле.
XX асыр кырымтатар эдебиятындан				
	15	2 с.	Эшреф Шемъи-заде. «Бабамнынъ васиети». «Аслыхан» поэмасын-дан парча. Виджданлыкъ, инсани-етлик, эр бир адамнынъ ватаны ве халкъы огюн-деки борджу, хаинликке, пахыллыккъа, мерамет-сизликке ёл бермемек акъкъында.	Талебе: Языджы акъкъында кыскъа малюмат бере. Парчаны ифадели окъуй. Мана ве дуйгъу ва-зифелерини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерини айыра, эсерни-нъ лексикасына эмиет бере. Пар-чаны насыл окъумакъ керек олгъа-ныны тайинлей. Бекбав акъайгъа характеристика бере, баш къара-ман насыл васиет къалдыргъаныны тарифлей. Бутюн поэманы окъуй.
	16	3 с.	Шамиль Алядин. «Узюльген йипнинъ багъ-ланувы». Экинжи джиан джен-кининъ фаджиалы вакъи-алары, якъынларыны джойгъан инсанларны-нъ агъыр такъдирлери акъкъында икяе. Кичкене Диявер — несиллер ба-гынынъ темсили. «Ана» — анагъа ба-гышлав.	Талебе: Языджы акъкъында кыскъа малюмат бере. Повесттен парчаны ифадели окъуй, кысымларгъа серлева къоя, тафсилятлы икяе этмек ичюн план азырлай. Эсерден иллюстрациягъа келишкен парчаны тапып ифадели окъуй. Эсерден эсасыны сече. Баш къараманларгъа — Диявер, Мус-тафа агъа ве Асягъа характери-стика бере. Тафсилятлы агъзавий икяе этувни азырлай. Эсерни ифадели окъуй. Тесир эткен сатырларны бельгилей, ши-ирнинъ гъаесини анълата, оны эз-берден биле.

Дерснийъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
	17	3 с.	Джевдет Аметов. «Сербест динълейиджи». Аиледеки анъаневий мунасебетлер, миллий урф-адетлернинъ акс олынувы. Асаннынъ — истидаты, киргинлиги.	Талебе: Языджы акъкъында къыскъа малюмат бере. Эсерни ифадели окъуй, онынъ сюжетини ве баш къараманларыны биле. Левхаларны сече ве оларнынъ эмиетини анълата, къараманларгъа, арекетлерине коре, характеристика бере, къысымларгъа боле ве серлева къоя. Агъзавий икяе этмеге азырлана.
	18	2 с.	Черкез Али. «Отъмекнинъ къадири». Дженктен сонъки агъыр йыллар ве балалыкъ чагъы акъкъында икяе. «Макътавгъа ким лайыкъ?». Зенаатлар устюнде фикир юрсетюв. Инсаннынъ ишкирлигине, усталыгъына кыймет кесюв.	Талебе: Языджы акъкъында къыскъа малюмат бере. Эсерни окъуй, икяеде тасвирленген вакъияларны тасавур эте, онынъ эсас мевзусыны ве къараманларыны биле. Меметке характеристика бере. Иллюстрациягъа келишкен левханы тапа ве ифадели окъуй. Тафсилатлы агъзавий икяе этмеге азырлана. Отъмек акъкъында бир къач аталар сёзлери язып келе. Талебе: Эсерлерни ифадели окъуй. Муэллиф не себеп иле эсерни язгъаныны анълата. Бу уйдурмада инсан табиятынынъ насыл чизгилери мыскъылгъа огърагъаныны тайинлей. Башкъа халкъларнынъ уйдурмаларынен къыяс эте.
Джан эдебиятындан				
	19	3 с.	Джонатан Свифт. «Гулливер лилипутлар улъкесинде». Гулливернинъ лилипутларгъа къаршы кююлгъанынынъ манасы. Джаиллик, зорбалыкъ, хаинлик киби табият чизгилерини тенкъид этюв.	Талебе: Языджы акъкъында къыскъа малюмат бере. Эсерни я да онынъ парчаларыны сербест окъуй, онынъ тарихий эсасыны биле, муэллиф тарафындан тасвирленген вакъиа ве арекетлерини тарифлей. Сюжетни бельгилей, эсас левхаларыны айыра. Тасвирий васталарыны тапа ве эсерде ролюни анълата.

Дерсинъ кечирльген куню	№	Саат- лар	Окьув материалынынъ теркиби	Талебелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
			Сюжетнинъ илериле- винде фантастиканынъ ролю. Э.Н. Сатира акъкъында анълатма.	Баш къарамангъа характери- стика бере (Гулливър Лемюзль башта эким, сонъра бир къач гемилернинъ капитаны). Сатира акъкъында бильген малю- матны тарифлей.
	20	4 с.	Рей Дуглас Бредбери. «Бутюн яз бир кунъде». Инсанларны ер юзюн- деки хавфтан, гъарезлик- тен сакъламагъа арекет эткен фантастик икяелер. Яхшылыкъ яманлыкътан устюн чыкъмасына арзу- лар.	Талебе: Языджы акъкъында къыскъа малюмат бере. Икяени ифадели окъуй, окъугъанда пейда олгъан тезэссуратларынен пайлаша. Венера курресинде кунешнинъ пей- да олынувы вакътында Маргонынъ арангъа къапагъан балаларнынъ арекетлерини анълата. Бу икяе фантастика жанрына айт олгъаны- ны исбатлай. Роллерге болип, ифа- дели окъувны азырлай.
Земаневий къырымтатар эдебиятындан				
	21	4 с.	Урие Эдемова. «Гъайып аскернинъ анасы». Икяеде дженк мевзусы. Дженктен къайт- магъан аскернинъ анасы- нынъ фаджиасы.	Талебе: Языджы акъкъында къыскъа малюмат бере. Эсерни дикъкъат иле окъуй, парчаларгъа боле, серлева къоя, икяе этмек ичюн план тизе. Муэллиф не себеп иле эсерни язгъаныны анълата. Левха- ларны сече ве оларнынъ эмиетини анълата. Анагъа ве онынъ огълуну характеристика бере; Джевдетнинъ сонъки мектюбини, Фатма аптенинъ кочювден ред экенини тасвирлеген парчаларны эсерден сечип окъуй. Тафсилатлы агъзавий икяе эте.
	22	4 с.	Айдер Осман. «Таныш козылер». Сюргюнлик вакътында къырымтатархалкъынынъ башына кельгенининъ; сюргюн этильген вакъыт- та анасыны джойгъан,	Талебе: Языджы акъкъында къыскъа малюмат бере. Повестьни ифадели окъуй, онынъ эсас мевзу- сыны, баш къараманларыны биле, икяе этмек ичюн план азырлай. Эсернинъ тарихий эмиетини, онынъ къыйметини анълата. Иллюстра-

Дерснинъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
			хаялында анасынынъ сымасыны сакълагъан Дилвернинъ такъдирининъ акс олынувы. Э.Н. Повестьнинъ аңлатмасы.	циягъа келишкен левханы тапа ве ифадели окъуй. Повестьни агъзавий икяе эте. «Аилемде сюрюнликнинъ излери» мевзусына инша яза. Повестьнинъ аңлатмасыны биле.
	23	1 с.	Таир Халилов. «Меджит акъайнынъ сельбилери». Дженк йылларында олып кечкен фаджиалы вакъиаларнынъ тасвири. Меджит акъайнынъ къараманий арекетлери.	Талебе: Языджи акъкъында къыс-къа малюмат бере. Икяени ифадели окъуй, онынъ эсас мевзу ве гъаесини биле, тарихий эсасыны аңлата. Дерсликте теклиф этильген суаллерге джевап бере, эсерге озюнинъ мунасебетини икяе эте. Роллерге болип окъумагъа азырлай.

СЫНЫФТАН ТЫШ ОКЪУВ

Къырымтатар халкъ масалы. «Саран бай ве ыргъат».

Къадимий Юнанистан эфсанелери. «Гераклнынъ къараманлыкълары».

Даниэль Дефо. «Робинзон Крузонынъ аяты ве аджайип адиселерге огърагъаны».

Къырымтатар халкъ эфсанеси. «Аювдагъ».

Изет Эмиров. «Къартал къаянынъ къарталы».

Решид Мурад. «Йылдырым».

Къырымтатар халкъ эфсанеси. «Отъмекке урьмет».

7 сыныф

Афтада 2 с.

Бедий эсерлер окъуына 55 с.

Сыныфтан тыш окъуу дерслерине 4 с.

Нутукъ инкишафы дерслерине 8 с.

Резерв 1 с.

Дерсинъ кечирилген кую	№	Саат-лар	Окъуу материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
	1	1 с.	Кириш. Бедий эдеби-ятта акъикый аятнынъ акс олынувы.	Талебе: Инсан — бедий эдебият-нынъ эсас объекти. Бедий эдебият-нынъ зенгинлиги ве жанр тарафын-дан чешитлиги акъкында икяе эте.
Халкъ агъыз яратыджылыгъындан				
	2	2 с.	Риваетлер. «Къулакъсыз Алим». «Къаравуллар мейда-нынъда». Халкъ къарама-ны Алим Азамат огълу акъкында риваетлер.	Талебе: Ривает акъкында ма-люмат бере. Бу жанрнынъ хусуси-етлерини ве мешурлигини анълата. Риваетни дикъкъат иле ифадели окъуй, къараманларнынъ характе-ристикасыны аныкъламагъа ярдым эткен левхаларны сечип окъуй, Алим Азамат огълунынъ толу характе-ристикасыны бере. Окъулгъан эсерлер-нинъ тарихий эсасыны тайинлей ве озъ тезссуратларыны язма шекиль-де азырлай.
	3	4 с.	Эфсанелер. «Еди къую». Адий халкънынъ дже-сюрлиги ве ишкирлиги, оларнынъ табиятнен ба-гъы акъкында эфсане. «Демирджи дагъы». Баскъынджылардан озъ юртуны къорчалавда фаджиалы эляк олгъан Меръем, Демирджи да-гъынынъ пейда олувы акъкында эфсане. Э.Н. Эфсане акъкын-да анълатма.	Талебе: Эфсане акъкында ма-люмат бере, онынъ хусусиетлерини анълата. Бу вакъиа не заман ве не ерде олып кечкенини тарифлей, та-рихий эсасыны тайинлей. Сюжетини ве баш къараманларыны биле, эми-етли левхаларны айыра, баш къара-мангъа характеристика бере, агъза-вий икяе этювни азырлай. Эфсане акъкында, анълатманы тарифлей.

Дерсний кечирилген куню	№	Саат-лар	Окьув материалынын теркиби	Талелернин умумтасил севиелерине девлет стандартларнын талаплары
	Джиан эдебиятындан			
	4	2 с.	«Роланд акькында йыр» — орта асырларнын кьараманий эпосы, онын образында френк халкынын кьараманий, ватанперверлик идеялынын тарифленюви. Эсерде гиперболизация ве образларнын ману-менталлиги.	Талече: Френк эпосы акькында сербест тариф эте. Эсерни дикькьат иле окьуй. Ганелон, Роланд, Оливьер ве Турпинлернин образларына кыймет кесе, оларнын табиятларынын эсас чизгилерини айыра, эсернин эсас проблемасыны бельгилей. Ганелоннын арекетлерини, метинге эсасланып аньлата. Карл образынын онын тюшюнин гьаевий манасыны бельгилей, бу тарифлернин эсерде эмиетини аньлата. Алланын джезасы акькында левханы мустакьил шекильде агъзавий икяе эте.
	5	3 с.	Роберт Бернс. «Акькьатлы факьырлыкь». Халкынын адалетлик, акькьат акькында тасавуры. Халкь йырларына якьынлыкь.	Талече: Шаир акькында малюмат бере. Эсерни дикькьат иле окьуй. Шаирнин шиирде тасвирлеген сьзлеринин адалетлик дереджесини, оны не ачувландыргьаныны аныкьлай. Эсернин эсас фикрини аталар сьзлеринден ангиси келишкенини бельгилей. Эсернин шакьа ве аджыныкьлы ерлерини окьувда бельгилей. Эзберден биле.
	6	2 с.	Джордж Гордон Байрон. «Аятыннын ёлуны таммадынь, кьараман!». Ватан ичюн курешлерде зляк олгьан кьараманнын шуретине йыр. Шиирнин лексикасынын хусусиетлери, онын пафосы.	Талече: Шаир акькында малюмат бере, эсерни дикькьат иле окьуй. Шиирнин кьурум такьымыны хусусиетлерини ве эсас мевзусыны аныкьлай. Мана ве дуйгьу вазифесини беджерген сьзлерни ве сьз бирикмелерини айыра. Мевзу, гьае композициясыны беян эте.

Дерснийн кечирильген куню	№	Саат-лар	Окьув материалынын теркиби	Талелернин умултасиль севиелерине девлет стандартларнын талаплары
	7	3 с.	Джеймс Олдридж. «Баба ве огьул» — «Соньки дюйм» повестинден парча. Асырнын эсас мевзуларындан бири — ана-бабалар ве балалар арасындаки мунасебетлер. Шахсий нумюненин кучю. Тувгъан инсаннын такъдири ичюн джевапкарлыкъ. Языджынын усталыгъы: (къараманларнын ички дуйгуларыны, оларнын мунасебетлерини корьсетювинде). Э.Н. Новелла. Новеллада диалогнын (субетинин) эмиети.	Талебе: Языджы акъкъында малюмат бере. Новелланы дикъкъат иле окъуй, хавфлыкъ дакъкъаларында къараманларнын табиятларынын айдынлашувы; бирде бир пердени гонъюльден оларакъ окъуй ве коментирлей. Баба ве огьулгъа характеристика бере. Шахсий нумюнени тасвирлеген левханы тапып окъуй, бу парчаны къыскаартып озь сёзлеринен икяе эте. Окъугъан новеллагъа нисбетен озь фикирлерини ифаделей. Новелланын анылатмасыны биле, онда субетнин эмиетини тарифлей ве мисаллернен исбатлай.
Къырымтатар эдебияты тарихындан				
	8	2 с.	Усеин Шамиль Тохтаргъазы. «Дюньяда не вар?». Яхшы яшайыш ичюн курешке чагъырув. Зулумлыкъкъа огърагъан халкъына шевкъатлыкъ. «Не керек?». Бильгинин къыймети. Маарифке, тасиль алмагъа чагъырув.	Талебе: Шаир акъкъында малюмат бере, шиирни догъру окъуй. У.Ш. Тохтаргъазынын лирикасынын пафосыны белгилей. Дерсликте теклиф этильген суаллерге джевап бере. Эпитет ве метафораларны тапа ве эсерде оларнын эмиети ве къыйметини анылата, тильнин хусусиетини тарифлей. Шиирлерден бирини эзберден биле.
	9	2 с.	Бекир Чобан-заде. «Тувгъан тиль». Тувгъан тильнин дюльберлиги ве ифаделиги; онын ахлякый ве рухийлиги акъкъында шиир. «Яз акъшамы эв алдында».	Талебе: Языджы акъкъында малюмат бере. Дикъкъат иле тошюнджеге далып шиирлерни окъуй. Шиирлернин эсас мевзуларыны ве къурумынын хусусиетлерини белгилей. Мана ве дуйгу вазифесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерини айыра; гъаесини, мевзу ве композициясыны беян эте.

Дерснийъ кечирильген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
			Муэллифнинъ, аиледе миллий аныанелер, бала тербиеси, халкъ рухы, мераметлиги, дюльберлиги акъкъында тюшюнджелери. Э.Н. Эпитет.	Мумкюн олса, бу шиирлернинъ язувында нелер себепчи олгъаныны, не ерде ве не вакъыт язылгъанларыны тарифлей. Шиирлерден бир де бирини эзберден биле. Эпитет акъкъында бильгилерни тарифлей.
	10	4 с.	Умер Ипчи. «Куреш». Койде халкънынъ яшайышынынъ реалистик сюрете акс этилюви. Ичтимаий адалетсизликке фукъарелернинъ агъыр вазиятине къаршы халкъ наразылыгы уянувынынъ индже ве акъикъатий тасвирленюви. Э.Н. Бедий эдебиятынъ жанрлары. Икяе ве повесть.	Талеле: Языджи акъкъында малюмат бере. Дикъкъат иле эсерни окъуй, эр бир кыысына серлева кюя ве икяе эте. Чомайнынъ апансыздан енйиши, джемаатнынъ хайырлавларыны тасвирлеген левхаларны тапып окъуй. Халкъымызнынъ урф-адетлери тасвирленген парчаларны метинге якъын икяе эте. Бедий эдебиятынъ жанрларыны тарифлей. Икяе ве повесть акъкъында анылатмаларны бере, араларындаки фаркъны анылата.
	11	1 с.	Амди Герайбай. «Татар оджасына». Къырымтатар оджасынынъ маариф огърунда куреште федакарлыгы, джемиетте аджыныкълы алынынъ тасвирленюви.	Талеле: Шаир акъкъында малюмат бере. Шиирни окъуй, эсас мевзу ве гъаесини тайинлей. Эсернинъ гъаевий-бедийлик хусусиетини анылата. Шиирге нисбетен озъ фикрлерини ифаделей. Оджалыкънынъ кечмишини ве бугунъки кунюни кыяс эте. Шиирни эзберден биле.
XX асыр эдебиятындан				
	12	1 с.	Ыргъат Къадыр. «Догъдым бир заманлар бир дым эвчикте». Шаирнинъ агъыр, къуванчсыз балалыгы, яш несильнинъ бахтлы келеджекке ишанувнынъ тасвирленюви.	Талеле: Шаир акъкъында малюмат бере, шиирни ифаделей окъуй. Мана ве дуйгъу вазифесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерини айыра. Эсернинъ тиль хусусиетини анылата.

Дерснинг кечирилген куню	№	Саат-лар	Оқув материалынын теркиби	Талелернинг умумтасиль севиелерине девлет стандартларнын талаплари
	13	4 с.	Мамут Дибазъ. «Ферат». Фератнынъ характерининъ муреккеп тизилувине, онынъ омюрде озюнинъ ерини тапмасы, зенаат сечими акъкъында икяе.	Талебе: Языджы акъкъында малюмат бере. Эсерни дикъкъат иле окъуй, эр бир кысмына серлева къоя; дерсликте теклиф этилген суаллерге джевап бере. Метинден Фератнынъ образыны тасвирлеген левхалардан цитаталар сечимини азырлай; эсерге нисбетен озъ фикирлерини ифаделей; озъ джевабынынъ планыны тизе.
	14	6 с.	Эшреф Шемъи-заде. «Озбекстан балладасы». Къырымтатар халкъынынъ фаджиалы такъдири, адалетнинъ енъеджегине ишанув. «Алиме» (позмадан парча). Экинджи джиан дженкининъ къараманы, разведкаджы Алиме Абденнанова, яшлыгына бакъмай джесюрлиги, алидженаплыгы, гестапонынъ диварларында фаджиалы эляк олувы акъкъында поэма.	Талебе: Языджы акъкъында малюмат бере. Эсерни ифадели окъуй. Насыл шаркъ эфсанеси эсасында бу эсер яратылганыны беян эте; мана ве дуйгу вазифесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерни айыра. Джевабынынъ планыны тизе ве ярдымджы цитаталар сечимини азырлай. Позманынъ эр бир кысмыны метинге якъын озъ сёзлеринен икяе эте, муэллифнинъ фикирлерини онынъ ички дуйгуларыны ифаделей. Эсердеки эпитетлер ве метафораларны сече, оларнынъ эмиетини анълата; юксек лексикагъа айт сёзлерни тапа. Бегенген бир парчаны эзберден биле.
	15	5 с.	Шамиль Алядин. «Теселли». Салядин агъанынъ къорантасынынъ инкъиляп ве къардашлар дженки вакътында фаджиалы такъдири. Къырым топрагында, урушларнынъ биринде эки агъа къардаш Рустем ве Фикрет къарамакъаршы ордуларда дженк этип, козьме-козь корюшувлери.	Талебе: Языджы акъкъында малюмат бере. Эсерни ифадели окъуй, эр бир кысымгъа серлева къоя; Рустем, Фикрет, Салядин агъанынъ хасиетнамелери тасвирленген левхаларны тапа, ве кыяс эте. Эсерге эссланып языджынынъ позициясыны тариф эте; къырымтатар аилесининъ урф-адетлерини, яшайышыны тасвирлеген левхаларны тапып окъуй;

Дерснийг кечирилген куню	№	Саат-лар	Окьув материалынынь теркиби	Талебелернинь умумтасилъ севиелерине девлет стандартларнынь талаплары
			Салядин агъанынъ сымасында миллий хасиетлернинь тасвирленюви.	Рустемнинь ана-бабасынен корюшкенини тасвирлеген парчаны роллерге болип окъуй. «Салядин агъанынъ къорантасы» мевзусына инша яза. Эсерге озюнинь теэссуратларыны ресим сызракъ косътере.
	16	3 с.	Юсуф Болат. «Алим» (романдан парча). Эки осьмюр Алим ве Февзи арасында олгъан самимий достлукънынь къандырыджы сюретте акс олынувы. Табиатларынынь инсафлыкъ, саф ниетли, алидженаплыкъ киби чизгилерининь беян олынувы.	Талебе: Языджы акъкъында малюмат бере. Романдан парчаны ифадели окъуй; эсернинь тарихий эсасыны бельгилей; баш къараманларнынь образларыны беян эте; эсас мевзуны айыра; окъулгъан парчанынъ къысымларына серлева къоя; Прометей ве Алим образларыны тенъештире; тафсилятлы агъзавий икяе этювни азырлай.
	17	2 с.	Джеваире. «Джанымдан азизим». Ана рухунынъ кучлигине, чыдамлыгъына баш эгюв. Аналыкъ акъкъында шаиренинъ тюшюнджелери. «Оджапчем». Шаиренинъ озъ оджасына севгиси, онынъ алидженап эмегине багъышлангъан шиир.	Талебе: Шаире акъкъында къыска малюмат бере. Шиирлерни ифадели окъуй, анагъа ве оджагъа севги, миннетдарлыкъ бильдирген сатырларны тапып ифадели окъуй; къыясларны тапып дефтерге яза; ананынъ ве оджапченинъ дуйгъулары ифаделенген сатырларны тапа, оларнынъ арасындаки багъны анълата. Бир де бир шиирни эзберден биле.
Земаневий къырымтатар эдебиятындан				
	18	1 с.	Сейтумер Эмин. «Бааръ кельди». Бааръ — къуванч ве умуят вакъты. Сыджакъ мемлекетлерден къайткъан турналар, сюрдюнюликке огърагъан шаирнинъ Ватанына асретлигининъ темсили. «Гузель Къырым».	Талебе: Шаир акъкъында къыска малюмат бере. Шиирлерни ифадели окъуй. Дуйгъуларына тесир эткен сатырларны тапып ифадели окъуй; оларнынъ къайсы бирлери суаль ве къайсы бирлери шубе догъургъанларыны бельгилей; шиирлернинь эсас мевзуларыны, гъае ве композицияларыны тарифлей; мана ве дуйгъу ваифесини

Дерснинъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
			Къырымнынъ аджайип табиатынынъ тасвирленюви. Ватанына севги, онынъ иле корюшмесине арзусы. Балалыкъ ве генчлик чагыны хатырлав ве тасавур этюви.	беджерген сёзлерни ве сёз бирек-мелерини айыра; шиирлерде эпитет ве метафораларны тапа, оларнынъ эмиетини анылата. Шиирлерге нисбетен озь фикирлерини ифаделей.
	19	3 с.	Рустем Муедин. «Асанчыкъ ве Къашкъачыкъ». Сюргюнлик мевзусы. Бутюн халкънынъ хорланувы. Асаннынъ ве онынъ севимли копечиги «Къашкъачыкънынъ» чеккен азаплары ве эляк олувлары акъкъында икяе.	Талебе: Языджи акъкъында малюмат бере. Икяени дикъкъат иле окъуй, эр бир къысымына серлева къоя. Эсернинъ эсас мевзусыны, гъаесини бельгилей. Къараманларнынъ табиятларына, оларнынъ арекетлерине къыймет кесмеге ярдым эткен левхаларны сечип окъуй; икяенинъ тарихий эсасыны ве акъкъатлигини беян эте. Асан ве Къашкъачыкъны тасвирлеген левхаларны тапып окъуй.
	20	3 с.	Айдер Осман. «Аметнинъ козьашлары». Аметнинъ фаджиалы такъдири, сюргюн олунгъан ерлерде комендант режими вакътында къырымтатарларнынъ укьукъсыз вазиети. Аметнинъ джесюрлиги, чыдамлыгъы, окъумагъа авеслиги. Адий инсанларнынъ достлугъы ве ниетдешлиги.	Талебе: Языджи акъкъында малюмат бере. Эсерни ифадели окъуй, онынъ тарихий эсасыны бельгилей; къараманларнынъ табият чизгилерине къыймет кесмеге ярдым эткен; къырымтатарларнынъ сюргюнликте агъыр яшайышлары тасвирленген левхаларны сече ве ифаделели окъуй; комендантнынъ Аметке нисбетен мунасебетини, Аметнинъ балалыкъ чагыны хатырлагъаныны акс эткен парчаларны метинге эсасланып, агъзавий ифаде эте.

Дерсинъ кечирльген күннө	№	Саат- лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талебелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
	21	1 с.	Ремзи Бурнаш. «Ана тилим», «Сакъав- ланма, эй кадяй!». Тувгъан тиль акъкъын- да тюшюнджелер. Шаирнинъ яшларгъа насиаты.	Талебе: Языджы акъкъында ма- люмат бере. Шиирлерни ифадели окъуй, онынъ эсас мевзу ве гъаеси- ни, композициясыны беян эте; мана ве дуйгъу вазифесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерини айы- ра; лексика ве синтактик конструкци- яларгъа, шиирнинъ фонетикасына, бедий сымаларына, къафиеине эмиет бере ве талиль эте. Шиирлер- ге нисбетен озъ фикирлерини ифа- делей. Бир де бир шиирни эзберден биле.

СЫНЫФТАН ТЫШ ОКЪУВ

1. *Агъа-къардаш Гримм.* «Алты акъкъу».
2. *Джек Лондон.* «Мексикаджы».
3. *Юсуф Болат.* «Арзы кыыз».
4. *Мамут Дибагъ.* «Концерт».
5. *Эмиль Амит.* «Учурымлы ёл».
6. *Эшреф Шемьи-заде.* «Къарт багъчеван акъкъында икяе».

8 сыныф

Афтада 2 с.

Бедий эсерлер окъуына 55 с.

Сыныфтан тыш окъуу дерслерине 4 с.

Нутукъ инкишафы дерслерине 8 с.

Резерв 1 с.

Дерсинь кечирльген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
	1	1 с.	Эдебият — сёз санаты. Санатта — аятнынъ образлы акс олынувы.	Талеле: Эдебият — сёз санаты олгъаныны ве чешит сааларда: эдебият ве илим; эдебият ве аят, эдебият ве санат ве дигер чешитлерининъ ишлетилювини тасдыкълай.
Халкъ агъыз яратыджылыгъындан				
	2	2 с.	Халкъ йырлары. Халкъ йырларынынъ жанр тарафындан зенгинлиги ве чешитлиги. Тарихий йырлар. «Порт-Артур», «Шомпол». «Урал дагъы». Бу йырларда акъикъатта олып кечкен вакъияларнынъ акс олынувы.	Талеле: Халкъ йырларынынъ аңлатмасыны бере, ашагъы сыныфлардан кечильген мевзуларны хатырлай; халкъ йырларынынъ эсас мевзуларыны тарифлей, джевабыны йырларгъа эсасланып исбатлай; халкъ агъыз яратыджылыгъында тарихий йырларнынъ ерини бельгилей. Йырларны эзберден биле.
	3	2 с.	Лирик ве мерасим йырлары. «Ай дагълар», «Эля козьлюм». Инсаннынъ аятында муим вакъияларнен багълы олгъан йырлар. Эсас мевзулары: севги, садъкълыкъ, сеadet. Севгилининъ образы.	Талеле: Лирик ве мерасим йырларнынъ аңлатмасыны бере, оларнынъ эсас мевзуларыны къайд эте, джевабыны йырларнынъ сатырларынен исбатлай, бу йырларнынъ къырымтатар медений мирасында олгъан ерини ве эмиетини тарифлей; йырларны эзберден биле.
	4	4 с.	Лирик дестанлар. «Таир ве Зоре». Халкънынъ догърулыккъа, инсанетликке ишанувы, онынъ адалет	Талеле: Лирик дестаннынъ аңлатмасыны бере; оларнынъ эсас мевзусыны, сюжетини, ишлетилюген образлы тиль васталарны тариф эте; башкъа халкъ лирик дестанлардан мисаль кетире биле. Эсас

Дерсинъ кечирильген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талебелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
			ичюн, зулумгъа къаршы курешининъ акс олыну-вы. Лирик дестанларнынъ эсас мевзусы — эки яш-нынъ бир бирине севгиси ве бахт ичюн курешюви. Э.Н. Дестан акъкъында анълатма.	къараманларнынъ хасиетнамелери-ни бере. Таир ве Зоренинъ табият чизгилерини тарифлеген сатырлар-ны тапып ифадели окъуй, дестанны метинге якъын ве онъа эсасланып агъзавий тафсилятлы икяе эте. Дес-таннынъ анълатмасыны сербест икяе эте.
	5	4 с.	«Чора Батыр». Эпоста халкъ аяты, акъыкъатта олгъан вакъи-алар, тарихий адиселер-нинъ акс олынувы. Пар-лакъ шахыс, зулумны енъген, рухий кучнинъ саиби. Э.Н. Эпос акъкъында анълатма.	Талебе: Эпоснынъ мундеридже-сини биле, дерсликте теклиф этиль-ген суаллерге джевап бере; образ-ларнынъ системасыны, эсас мевзу, гъаесини тарифлей. Нарик, Чора-батыр ве Алибейнинъ образларына хасиетнаме берип къыймет кесе; Менгли Сулу ве Ханикей образла-рынынъ эпоста эмиетини анълата. Халкънынъ акъыкый яшайышы, онынъ тарихы акс олунгъан парча-ларны окъуп, метинге якъын агъза-вий икяе эте. Эпос акъкъында анъ-латманы тарифлей, онынъ хусуси-етлерини анълата.
Джиан эдебияты тарихындан				
	6	2 с	«Рамаяна». Рам танъры, онынъ къараманлыкълары ве алидженап арекетлери акъкъында къадимий ин-дистан эпик поэмасы. Эсерде реаллик ве фантастика, онынъ тиль зенгинлиги.	Талебе: Эсерни ифадели окъуй, Рамнынъ Равананен урушувы ифаделенген левханы метинге эсасланып тарифлей; Айдохъа ше-эрининъ сакинлери Рамнынъ джу-мертлиги; Ситанынъ дюльберлиги, Брахманынъ окъу тасвирленген пар-чаларны тапып ифадели окъуй; окъул-гъан эсерге нисбетен озъ тезсуратла-рыны ресим шекильде беян эте.
	7	4 с.	Низами Гянджеви. «Лейли ве Меджнун». Н. Гянджеви — улу азербайджан шаири.	Талебе: Низами Гянджевийнинъ омюр ве яратыджылыкъ ёлуны икяе эте; эсернинъ мундериджесини биле; Лейли ве Кейсининъ севгиси-ни акс эткен сатырларны айыра; не

Дерсинь кечирилген күнү	№	Саат- лар	Окьюв материалынын теркиби	Талелеринин умултасиль севиелерине девлет стандартларнын талаплары
			Поэма — севгиге йыр. Поэманын тарихий эсасы. Баш кыраманларнын фаджиалы такъдирлери, ольмейджек севгилери. Бутюн дюнья окьюджыларнын бу эсерге мерагы.	ичюн Кейсни Меджнун деп чагыргъанларны тарифлей; оджа теклиф эткен 3—4 парчаларны ифадели окьюй; севги акъкында бегенген сатырларны сечип эзберлей; поэманы бутюнлей окьюй.
Джиан эдебиятындан				
	8	4 с.	Вильям Шекспир. «Ромео ве Джульетта». Рухландырув (Возрождение) девире. Дуйгу ве хурафатнын (предрассудок) чатышмасы. Баш кыраманларнын севгисинин гялебеси ве фаджиасы. Э.Н. Драматик жанларындан бири трагедия.	Талеле: Рухландырув девирине кыймет кесе. В. Шекспирнин омюр ве яратыджылык ёлу акъкында икяе эте; трагедиянын сюкетинен таныш; Ромео ве Джульеттанын багычада корюшувинин пердесини (II акт, II перде) ифадели окьюй ве бу перденин эсерде эмиетини анылат. Кыраманларга характеристика бере; образлы тиль васталарны тариф эте; «Таир ве Зоре» дестанынен кыяс эте. Драматик жанларынын анылатмасыны биле.
	9	4 с.	Антуан де Сент-Экзюпери. «Кичкене принц». Масал шеклинде язылган ахлякый-фельсефий мундериджели повесть. Баш кыраманларнын омюрнин кыймети, инсанлар арасындаки мунасебетлернин кувачы; дюльберлик, яхшылык, этрафта олганларга садыклык ве джевакярлык; эр кунни бахтлы этмеге ынтылув. Масалнын бедий хусусиети тылсым ве фантастика элементлери, метиннин ички манасы. Э.Н. Метиннин гизли манасы (подтекст).	Талеле: Антуан де Сент-Экзюперинин омюр ве яратыджылык ёлу акъкында икяе эте. Баш кыраманга хасиетнаме тизе; кичкене принц кюмшуларындан кеткенде онын фикирлерине эмиет бере; масалнын ахлякый-фельсефий манасыны ифаде эткен тасвирий тиль васталарыны сече ве беян эте; эсерни кыскартып икяе эте. Масалнын тилинде олган афоризмлерни сечип яза. Метиннин гизли манасынын (подтекстнин) анылатмасыны бере.

Дерснийъ кечирильген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелернинъ умумтасилъ севилерине девлет стандартларнынъ талаплары
Къырымтатар эдебиятынынъ уянув деври				
	10	3 с.	Осман Акъчокъракълы. «Ненкеджан ханым тюербеси». Повестънинъ тарихий эсасы. Ненкеджан ханым ве Салыхиддин бекнинъ фаджиалы эляк олувы — севгининъ гъалевеси. Къараманларнынъ дже-сюрлиги, севгилерине садькъ олувы. Ханнынъ ве онынъ якъынларынынъ мераметсизликлерине къаршы турув.	Талеве: О. Акъчокъракълынынъ омюр ве яратыджылыкъ ёлу акъкъында икяе эте. Эсернинъ мундериждесини биле, сюжетини бельгилей; баш къараманлар Джанике ханым, Токътамыш, Ехуда Бихим, Салыхиддин бекнинъ сымаларына хасиетнаме берип къыймет кесе; повестънинъ тарихий эсасыны, онынъ къырымтатар эдебиятында ерини тарифлей. Чуфут Къаледе олып кечкен фаджиалы адисени озъ сёзлеринен икяе эте. «Лейли ве Меджнун», «Ромео ве Джульета», «Таир ве Зоре», «Ненкеджан ханум тюербеси» — севги гимни мезвусына агъзавий инша азырлай.
	11	3 с.	Исмаил Гаспринский. Маарифчилик ве неширджилик фаалиети, эсерлеринде джемаатчылыкъ идеалынынъ акс олынувы. Гаспринскийнинъ публицистикасы.	Талеве: XIX асырнынъ сонъу XX асырнынъ башында инкишаф эткен эдебият, онынъ акъынтылары акъкъында икяе эте, Гаспринскийнинъ омюр ве яратыджылыкъ ёлу акъкъында икяе эте. Онынъ къырымтатар эдебиятында ери ве эмиетини бельгилей. Гаспринскийнинъ маарифчилик, неширджилик ве публицистика сааларында фаалиетине къыймет кесе, джевапларыны исбатлай.
	12	2 с.	Абдулла Ляtif-заде. «Омюр». Омюр, онынъ инкишафынынъ къанунлары, бахт акъкъында фельсефий тюшюнджелер. «Мужде». Шаркъ къадынынынъ такъдири акъкъында шиир. Янъы девирнинъ ихтималлыгъы.	Талеве: А. Ляtif-заденинъ омюр ве яратыджылыкъ ёлу акъкъында икяе эте. Онынъ иджадында янъы мевзуны бельгилей; шиирлерни ифадели окъуй, дерсликте теклиф этильген суаллерге джевап бере; шиирлерге нисбетен озъ фикирлерини ифаделей; эзберден бир де бир шиирни биле.

Дерсинь кеңирльген куню	№	Саат- лар	Окьув материалынын теркиби	Талебелернинь умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынь талаплары
XX асыр эдебиятындан				
	13	4 с.	Умер Ипчи. «Зейнеп тизе». Биринджи Джиан дженки нетиджелерининь акс олынувы. Ана севгисининь кучю. Ананынь баласы ичюн кьайгыларынын тасвирленювининь психологик теренлиги.	Талебе: У. Ипчининь омюр ве яратыджылыкь ёлу акькьында икяе эте. Эсернинь мундериджесини биле, онынь тарихий эсасыны бельгилей, сюжет элементлерининь бедий ролюни, онынь композициясыны тарифлей; баш кьарамангьа характеристика бере, онгьа нисбетен муэллифнинь мунасебетини тарифлей. Агъзавий икяе этювининь планыны тизе; окьулгъан икяеге нисбетен озь фикирлерини яза.
	14	2 с.	Эшреф Шемьи-заде. «Акьшам денгиз ялысында». Акьшам денгизининь гузеллик левхалары. Омюрге, этрафтаки алемге кьуванч, севги. «Шайлы кьыз». Къырымнынь поэтик образы, табиятынынь аджайиплиги.	Талебе: Э. Шемьи-заденинь омюр ве яратыджылыкь ёлу акькьында икяе эте. Лирик эсерлерине кыймет кесе; окьулгъан шиирлерининь эсас мевзусыны бельгилей; яызды тарифлеген левхаларны хаялында тасавур эте ве озь дуйгуларынен пайлаша; метинлерден тасвирий васталарны сече ве эмиетлерини анълата, дерсликте теклиф этильген суаллерге джевап бере; лугъатнен файдаланмагьа биле.
	15	5 с.	Юсуф Болат. Яызды-драматург. «Той девам эте». Чатышманынь шекли ве онынь чезими. Омюрдеки менфий алларынынь кьамчылавы, янъылыкьнынь эскилик узеринден гьалибиетини тасдыкьлавы.	Талебе: Ю. Болатнынь омюр ве яратыджылыкь ёлу акькьында икяе эте. Пьесанынь мундериджесини биле, дерсликте теклиф этильген суаллерге джевап бере; сюжет элементлерининь (муэллифнинь характеристикасы, кьараманнын портрети, арекетлери, пейзажи) гьаевий-бедий ролюни тарифлей; тильнинь тасвирий васталарынынь эмиетини анълата; окьулгъан эсерге нисбетен озь фикирлерини ифаделей; эсернинь бизим кунгье аитлиги ве эмиети акькьында икяе эте.

Дерсинъ кечирилген куню	№	Саат-лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
			Э.Н. Драматик жанрлары.	Драматик жанрларыны тарифлей ве оларнынъ хусусиетлерини анылата.
Земаневий кырымтатар эдебиятындан				
	16	4 с.	Шамиль Алядин. «Эльмаз». Эльмазнынъ такъдири, онынъ аякъа кечирилмеген хаяллары, дженкнен кыыскаартылган омюри акъкъында икяе. Э.Н. Повесть. Повестьнинъ анылатмасыны бере.	Талеле: Ш.Алядиннинъ омюр ве яратыджылыкъ ёлу акъкъында икяе эте. Эсерни бутюнлей окъуй; эр бир кыысмына серлева къоя; дерсликте теклиф этильген суаллерге джевап бере. Эльмазнынъ характеристикины ифаделеген сатырларны сечип окъуй; онъа кыймет кесе; эсернинъ эсас мевзусыны гъае ве композициясыны, тарихий эсасыны белгилей. Агъзавий джевабынынъ планыны тизе ве окъулган эсерге нисбетен озъ фикирлерини язып ифаделей.
	17	1 с.	Сейтумер Эмин. «Адалет кунешини». Кырымтатарларнынъ тарихий ватанына къайтмасы ичюн курешкен мешур аркетчи Джеббар Акимовгъа багъышланган поэмадан парча. Онынъ джесюрлигине, чыдамлыгына баш эгюв.	Талеле: С. Эминнинъ омюр ве яратыджылыкъ ёлу акъкъында икяе эте. Поэманынъ мундериджесини биле; дерсликте теклиф этильген суаллерге джевап бере; эсернинъ гъаесини ве мундериджесини, тасвирий васталарыны икяе эте. Мана ве дуйгъу вазифесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерини айыра; шиирни талиль эте; окъулган поэмагъа нисбетен озъ фикирлерини язма шекильде ифаделей.
	18	2 с.	Идрис Асанин. «Артыкъ етер козьяшы». Ватанымызнынъ парлак келеджеги ичюн окъумагъа, чалышмагъа чагъырув. «Эй, йигитлер, джесюр олунъ!».	Талеле: И. Асаниннинъ омюр ве яратыджылыкъ акъкъында икяе эте; шиирлерни ифадели окъуй; эмоциональ дуйгъуларны сеслендирген сатырларны акс эте; мюмкюн олса, шиирнинъ не ерде, не вакъыт язылганыны ве не себеп олганы

Дерсинь кечирилген куню	№	Саат-лар	Окьув материалынын теркиби	Талелернин умултасиль севиелерине девлет стандартларнын талаплары
			Ватанына кьайткьан халкьны адалет, акь-укьукь ичюн курешке чагьырув. «Бизим кьызлар». Къадын-къызларнын дюльберлигини шереф-лев, халкь урф-адетлери-ни, намус сакьлав мевзу-лары.	ны бельгилей; мана ве дуйгъу ва-зифесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерини айыра; эсерлер-нинь эмиетини ве оларда ишле-тильген тасвирий васталарнын ро-люни бельгилей; бир де бир шиирни эзберден биле.
	19	2 с.	Энвер Селямет. «Санъа». Этрафтакь алемнинь дюльберлиги, инсан ве табиятнын бирдемлиги. «Эр шейиньдем, Ва-тан!». Шаирнинь Ватанына садькълыгьы, федакяр-лыгьы — эсернинь гъае-си.	Талебе: Э. Селяметнинь омюр ве яратыджылыкь ёлуны икяе эте. Эсерни ифадели окьуй; гъаевий мундериджесини биле; эсас мевзу-сыны айыра; мана ве дуйгъу вази-фесини беджерген сёзлерни ве сёз бирикмелерини айыра; шаирнинь позициясыны аныкьлай; кьыяс ве эпитетлерни тапа ве оларнын эсердеки эмиетини бельгилей.

СЫНЫФТАН ТЫШ ОКЬУВ

1. Къырымтатар лирик дестаны. «Наркъамыш».
2. Алишер Навои. «Фархад ве Ширин».
3. Проспер Мериме. «Новеллалар» (сечимли).
4. Айдер Осман. «Къайтув».
5. Юсуф Болат. «Дубаралы той».
6. Шакир Селим. «Багъчасарай», «Хансарайнынь кольгелери».

9 сыныф

*Афтада 2 с.
Бедий эсерлер окъувына 55 с.
Сыныфтан тыш окъув дерслерине 4 с.
Нутукъ инкишафы дерслерине 8 с.
Резерв 1 с.*

Дерсинъ кечи- рилген куню	№	Саат- лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
	1	1 с.	Кириш. Къырымтатар эдебият тарихынынъ уму- мий такъдими.	Инсаннынъ аятыны онынъ тари- хыны акс этиджи эдебият акъкъын- да, сёзнинъ хусусиети онынъ эсте- тик ве образлылыкъ дуйгъу табиа- тыны ифаделей.
	Къадимий тюрк ядикярлыкълары (абиделери)			
	2	3 с.	Орхон-Енисей язылары (VII—VIII асырнынъ аби- делери). Къыскъа малюмат. Рун язылары. Махмуд Кашгъарий- нинъ «Дивану лугъат-ит- тюрк» эсери. XI асыр эде- бий тильнинъ инкишафы ве юксек дереджесининъ нумюнесидир.	Талеле: Къадимий тюрк абиделе- рининъ эмиетини анълата, онынъ 7 группасыны ве жанр чешитлерине коре айыра. Тюрк тилининъ лугъаты — XI асыр эдебиятынынъ нумюнеси олгъаны- ны исбатлай. Бедий-гъаевий хусу- сиетини козьде тутып талиль эте. М. Кашгъарий тарафындан языл- гъан эсернинъ эмиетини анълата, джевабыны метиннинъ сатырлары- нен исбатлай. Эсерде не акъкъын- да икяе этильгенини ве онынъ тер- биевий манасыны биле. Метинден меракълы сёйлелерни сечип конс- пектлей. Земаневий къырымтатар тилинен келишкен ве келишмеген ерлерни тарифлей.
	3	3 с	Юсуф Баласагъунлы. «Къутадгъу билиг» — ди- дактик поэма. XI асыр- нынъ ичтимай-сиясий вазие ве этник нормала- рынынъ акс олынувы.	Талеле: Ю. Баласагъунлынынъ эсерлерининъ эмиетини биле ве анълата. Эсерни дикъкъат иле окъуй, насыл жанрда язылгъаны- ны бельгилей. Насыл мевзулар ко- терильгенини тайин эте, эсернинъ

Дерсинь кечи- рильген куню	№	Саат- лар	Окьув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
			Э.Н. Бедий эдебиятта усуллар.	лексикасына, синтактик конструкция- ларгъа, фонетика, бедий образ- ларгъа ве къафиеине эмиет бере. Акъыл, Ишанч, Нетидже, Аманлыкъ, Адалетлик киби чизгилерни эсер- нинъ метининден тапып окъуй. Бедий эдебиятта къулланылгъан усуллар акъкъында сербест икяе эте.
	Къадимий девир къырымтатар эдебиятындан			
	4	4 с.	Махмуд Къырымлы. «Хикяет-и Юсуф ве Зу- лейха». Эсернинъ гъаевий-бе- дий хусусиети, тильнинъ зенгинлиги.	Талеле: Муэллиф акъкъында ма- люмат бере. Эсерни ифадели, сер- бест окъуй. Онынъ гъаевий-бедий хусусиетини, тилининъ зенгинлигини метинге эсасланып тарифлей. Эсер- нинъ сюжетинде метинге эсасланып арап фольклорындан элементлер булунгъаныны исбатлай. Эдебият- нынъ насыл джынысына аит олгъа- ныны, сюжетининъ гъаевий-бедий ролюни, композициясыны бельгилей. Муэллифнинъ мунасебетини анъла- макъ ичюн къараманларнынъ образ- ларыны тенъештире. Поэманы там маналы парчаларгъа боле ве сес чы- къарып окъуй.
	5	4 с.	Гъазай. «Долаб». Яшайыш акъкъында фельсефий тюшюндже- лер. Э.Н. Шаркъ шириети- нинъ жанрлары: гъазель, месневи.	Талеле: Муэллиф акъкъында ма- люмат бере. Эсерни дикъкъат иле окъуй. Анълашылмагъан сёзлерни айыра ве тарифлей. Эсерде насыл мевзулар котерильгенини, Долаб- нынъ образында не сакъланылгъа- ныны тайин эте. Метинден Долабнынъ ханнен субетлешювини ве эсернинъ эсас манасыны бильдирген сатырларны тапып окъуй.

Дерсинъ кечи- рилъген куню	№	Саат- лар	Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севилелерине девлет стандартларнынъ талаплары
				Шаркъ шириетининъ характе- ристикасыны анълата ве гъазель иле месневийнинъ хусусиетлерини тарифлей.
	6	2 с.	Мухаммед Кямиль. «Бу девирнинъ алы- на...». Омюр акъкъында тю- шюндже. Ичтимаий мусавийсиз- лик мевзусы. Ахлякъ ве эдепке, фи- кир ве ниет темизлигине чагырув. Э.Н. Шаркъ шириети- нинъ жанрлары: къошма, шаркъы.	Талеле: Муэллиф акъкъында ма- люмат бере. Эсерни дикъкъат иле оқъуй. Анълашылмагъан сёзлерни айыра ве тарифлей. Эсернинъ эсас мевзусыны, муэллифнинъ ой-фи- кирлерини тасвири ичюн къулланыл- гъан бедий васталарыны (конт- раст, муэллиф усулы, пафос, юксек лексика, риторик суаллерини) бель- гилей. Онынъ лексикасыны, синтак- тик конструкцияларны фонетика ве къафиесини тайин эте. Шиирнинъ толу талилини эте. Шаркъ шириетининъ характе- ристикасыны анълата, къошма ве шар- къынынъ хусусиетлерини тариф- лей.
	7	3 с.	Джанмухаммед. «Тогъайбей». Поэманынъ тарихий негизи. Хан ордусынынъ аскер башы Тогъайбей- нинъ образы. 1648 сенеси Къырым сераскерининъ Богдан Хмельницкийнен бирликте якъан сефери.	Талеле: Муэллиф акъкъында ма- люмат бере. Поэманы дикъкъат иле ифадели оқъуй. Онынъ тарихий эса- сыны тарифлей. Халкънынъ алыны ве турмушыны акс эткен сатырлар- ны сечип оқъуй. Муэллиф тарафын- дан икяе этильген тарихий вакъиа- ларны сербест икяе эте. Оқъуджы- ларны эсернинъ ильк сатырлары поэмада акс этильген адиселерни анълламагъа азырлайлармы? де- ген суальге джевап бере. Метинде ифадели тиль васталарыны сечип, оларнынъ эсердеки ролюни бель- гилей. Тафсилатлы агъзавий икяе этовни азырлай.

Дерсинь кечи- рильген куню	№	Саат- лар	Окьув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
	8	2 с.	Мустафа Джевхерий. «Я Рабб, нидже олур...». Шаирнинъ образлы дюнья сезими. Тильни ифаделев васталары. «Дильбер, санъа бен козьлери...». Шаирнинъ гузеллик ве дюльберлик акъкъында тасавуры. Э.Н. Шаркъ лирикасынынъ шекиллери: семаи, мустезат.	Талебе: Джевхерийнинъ иджадыны обзор шеклинде тарифлей. Муэллифни бу эсерлерни язмагъа нелер меджбур эткенлерини бельгилей; насыл вакъиалар тарифленгенини анылата; шиирнинъ ильк сатырлары онынъ мундериджесини аныламагъа ярдым этеми? деген суальге джевап бере. Ифадели окъуй. Шаркъ шиириетининъ характеристикасыны анылата ве семаи иле мустезатнынъ хусусиетлерини тарифлей.
Джиан эдебияты тарихындан				
	9	3 с.	Данте Алигери. «Божественная комедия» («Джеэннем», I, V, XXXIII). Шаирнинъ инсангъа янъы инсанперверликнен бакъышы. Поэманынъ бедий хусусиетлери, эсернинъ джиан шурети. Э.Н. Терцин акъкъында анылатма.	Талебе: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Дикъкът иле окъуй, эсернинъ жанр, сюжет ве образлар системасыны тайинлей. Не ичюн арслан, пантера (бедр) ве къашкъырнынъ ыргъачы — шан къурбаны, саранлыкъ ве уюмсерверликнинъ темсиллери. Не ичюн комедиянынъ къысымлары «Джеэннем», «Дженнет», «Темизлев» деп алдандырылгъаныны анылата. Метинден эсас маневий вазифени беджерген левханы сече, насыл дюнья акс этильгенини бельгилей. Агъзавий икяе азырлай. Терцин акъкъында алгъан бильгилерини анылата биле.
	10	4 с.	Вильям Шекспир. «Гамлет» (66, 73, 130, 154 номералы сонетлер). Дания принци Гамлет акъкъында йылнаме, онынъ инсанперверлик манасы. Онынъ акъикъатнен фаджиалы анылашмамазлыгъы.	Талебе: Шекспир ве янъарув деври. Эсернинъ мундериджесинен таныш, онынъ тарихий эсасыны биле, манасыны анылата.

Дерсинь кечи- рильген куню	№	Саат- лар	Окьюв материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севилерине девлет стандартларнынъ талаплары
			Э.Н. Трагедия (фа- джиа) драматик жанры оларакъ.	Гамлет боюн борджуны неде коре? суалине сербест джевап бере. Трагедиянынъ сюжет ве композици- ясыны, даимий проблемасыны биле ве аньлата. Гамлетнинъ этрафында булунганларны тарифлей. Гамлет- ке характеристика бере биле. Агъ- завий икяеге азырланмакъ ичюн тафсилатлы план тизе. Трагедия (фаджиа) драматик жан- ры олгъаныны икяе эте ве тасдык- лай.
	11	4 с.	Жан Батист Мольер. «Мещанин дворянлыкъ- та». Задекянларгъа ве джа- иль буржуагъа къаршы сатира. Тасвирленген ша- хысларнынъ комедиялы дубаралары, оларнынъ хусусиетлери. Мольер- нинъ яраткъан халкъ кулькюсининъ негизи. Пьесанынъ умумхалкъ манасы. Э.Н. Комедия — драма- тургия жанры.	Талеле: Муэллиф акъкъында ма- люмат бере. Комедиянынъ мунде- риджесини биле. Мещанин не ичюн дворянин олмагъа истеген? суалине джевап бере. «Бай» сёзю эсерде насыл мананы ифаделегенини аньлата; Журден эфенди ве Журден ханымгъа толу характеристика бере; эсернинъ эсас мевзу ве гъаесини тарифлей. Журденнинъ образына къаршы ким косътерильгенини аныкълай. Эсер- ни агъзавий икяе эте. Комедиянынъ аньлатмасыны сер- бест икяе эте.
Джиан эдебиятындан				
	12	4 с.	Иоганн Вольфганг Гёте. «Фауст». Фельсефий трагедия. Девирнинъ маарифчилик гъаелерининъ акс олы- нувы. Инсаннынъ вазифе- си акъкъында дава. Эксикликлер ве схолас- тике къаршы протест,	Талеле: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Трагедияны ифа- дели окъуй, эсернинъ трагедия жанрында язылгъанынынъ себе- би, земаневийликнинъ кескин су- аллери устюнде тюшюнджелер юрсете. «Фауст» — инсан, онынъ борджу, вазифеси, дигер инсанлар- нынъ огюнде месуль олгъаныны

Дерсинь кечи- рильген куню	№	Саат- лар	Окьув материалынынъ теркиби	Талебелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
			акъылнынъ улулыгы ве инсаннынъ иджаткярлыгыны тасдыкълав. Яманлыкънынъ башы (Мефистофель) Фаустнынъ такъдиринде. Севги мевзусы.	анълата. Сюжет ве композициясынынъ ичтимай-бедий ролюни бельгилей. Къараманнынъ тыш къыяфетини ве онынъ иш арекетлерини тарифлей. Фауст ве Мефистофельни тенъештире, муэллифнинъ оларгъа нисбетен мунасебетини беян эте. Фаустнынъ этрафында олгъан даваны ифаделеген левханы тапып окъуй. Фаусткъа къаршы Вагнернинъ образы къоюлгъаныны анълата. Тафсилатлы икяе эте.
	13	3 с.	Джордж Нозл Гордон Байрон. «Чайльд Гарольднинъ аджылыгы» (поломничество). Къараманнынъ янгъызлыгы, уютсизленюви. Акыкъаттан къачувынынъ манасы. Азатлыкъ ичюн курешнинъ левхалары. Э.Н. Романтик поэманынъ анълатмасы.	Талебе: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Поэманы дикъкът иле окъуй. Не ичюн эсернинъ серлева-сы «Аджылыкъ» («Поломничество») деп адландырылгъаныны анълата. Баш къарамангъа характеристика бере, Гарольд — лирик къараман олгъаныны аныкълай. Эсернинъ жанр хусусиетини; муэллифнинъ къараманларгъа нисбетен мунасебети; эсерде табият манзаралары насыл макъсатнен ишлетильгенини беян эте. Романтик поэма анълатмасыны сербест тарифлей.
	Къырымтатар эдебиятынынъ уянув деври			
	14	3 с.	Исметий. «Кефе дестаны». Эсерде акс этильген, XIX асырнынъ башында фаджиалыадиселер. Поэманынъ инсанперверлик пафосы, мераметликке чагъырув.	Талебе: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Поэманы ифадели окъуй, тарихий негизини бельгилей, джевабыны эсерден парчаларнен тасдыкълай. Кефеде веба (чума) хасталыгы себебинден карантинни акс эткен сатырларны, Исметийнинъ Аллагъа, падишагъа мураджаатыны тапып окъуй. Бу сатырларнынъ манасыны

Дерсиниң кечи- рилген куню	№	Саат- лар	Окьюв материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севилелерине девлет стандартларнынъ талаплары
				бельгилей. Мана ве эмоциональ дуйгъу вазифесини беджерген сёз- лерни ве сёз бирикмелерини айыра, лексика, фонетика, къафиени та- рифлей. Агъзавий икяе азырлай.
	15	3 с.	Исмаил Гаспринский. «Фрэнкистан мектюпле- ри» — «Молла Аббас» романынынъ къысмы. Муэллифнинъ Ислям джемиетинде маарифчи- лик, джемиет ве рефор- матор фикирлерини ве озюнинъ фикирдешле- рининъ земаневийликке мунасебетлерини акс этьюви.	Талебе: Муэллиф акъкъында ма- люмат бере. Эсерни дикъкъат иле окъуй, анълашылмагъан сёзлерни айыра ве тарифлей. Агъзавий икяе этиув ичюн тафсилатлы план тизе. Цитаталар ярдымынен эсерни агъ- завий икяе эте, къараманнынъ дуй- гъуларыны акс эте. Сюжет ве композиция элемент- лерининъ бедий-гъаевий ролюни, джаддизмнинъ ичтимаий гъаелерни акс эте. Баш къараман Молла Аббас Франсовийге тафсилатлы характе- ристика бере. Шеэрдеки алимлернинъ меджлиси гемикъуруджылыкъ, къадынларны, эшья базары, мектебе, медресе, тас- вирленген парчаларны тапып окъуй. Агъзавий икяенинъ тафсилатлы планыны тизе.
	16	3 с.	Сеид Абдулла Озен- башлы. «Оладжагъа чаре ол- маз». Ичтимаий омюрнинъ олдукъча муреккеп ве на- зик тарафларыны айдын- латкъан; хурафатлар ве джаилликнинъ фаджиа- лы акъибетини акс эткен эсер. Э.Н. Драматик эсерле- рининъ хусусиетлери.	Талебе: Муэллиф акъкъында ма- люмат бере. Эсерни ифадели окъуй, эсернинъ баш къараманларыны биле; олар- гъа характеристика бере. Пьеса- нынъ мевзу ве гъаесини тарифлей. Сюжет ве композициясыны анъла- та. Не ичюн эсернинъ серлевасы «Оладжагъа чаре олмаз» деп ад- ландырылгъан? суалине толугъа, сербест джевап бере. Окъулгъан эсе- рге нисбетен озъ теъсиратларынен пайлаша. Драматик эсерлернинъ хусусиетлерини анълата биле.

Дерсинь кечи- рильген куню	№	Саат- лар	Окьув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет стандартларнынъ талаплары
	17	3 с.	Асан Сабри Айвазов. «Аннеджигим, нерде- синь?! Кель!». Ачлыкънынъ нетидже- си; инсаниетсизликке къаршы чыкышны, ме- раметлик дуйгуларны уяндыргъан эсер.	Талебе: Муэллиф акъкъында ма- люмат бере. Эсерни дикъкъат иле ифадели окъуй; менфий ве мусбет къараманларны белгилей; сюжет ве композициясыны биле. Шадие- нинъ фаджиалы такъдири тариф- ленген парчаны тапып ифадели окъуй. Окъулгъан эсерге нисбетен тезссуратларыны ресим шекилинде беян эте.
	18	3 с.	Мемет Нузет (Челе- биев). «Селим сохта». Къырымтатар эдебия- тында тенкъидий реализм усулынен язылгъан би- ринджи несир эсер Мед- реселер аятындаки сохта- лар омюрининъ фаджиа- лы ве кулюнчли трагико- медиялы яшайышынынъ беян этилюви. Э.Н. Тенкъидий ре- ализм акъкъында.	Талебе: Муэллиф акъкъында малюмат бере. Эсернинъ мевзу ве гъаесини биле; мундериджесини сербест тарифлей. Селименинъ образыны аньламакъ ичюн ярдым эткен сатырларны сече биле. Тен- къидий реализм усулы акъкъында анълатманы биле.

МУСТАКЪИЛЬ ОКЪУМАКЪ ИЧЮН ЭДЕБИЯТ

1. Сафокл. «Антигона».
2. Вильям Шекспир. «Макбет».
3. Вальтер Скотт. «Айвенго».
4. Гъазай. «Гуль ве бульбуль».
5. Джевхерий. Лирика.
6. Исмаил Гаспринский. «Арслан-къыз».
7. Асан Чергеев. «Такъдир».